

AȘEZAREA DIN SEC. V – VI p.Chr. DE LA STUPINI „VĂTAȘTINĂ”

Corneliu GAIU

Localitatea Stupini este situată în partea sudică a județului Bistrița-Năsăud, la cumpăna de ape dintre bazinele Someșului Mare și Mureșului, în zona colinară a nord-estului Câmpiei Transilvaniei. Ascunsă ca într-o căldare între dealuri ale căror culmi prelungi depășesc 500 de metri altitudine, peisajul este dominat de pășuni și perdele de pădure pe culmi, terasele, mai largi sau mai restrânse, delimitate de pâraie și izvoare, și pantele domoale de la baza acestor dealuri alcătuind zonele fertile, propice cultivării plantelor. Pârâul Brătenilor, care adună apele torentelor, are un curs intermitent și un debit redus, cu numeroase segmente mlăștinoase, fiind unul din afluenții văii Lechinței. Relativa izolare și condițiile pedoclimatice nu tocmai favorabile nu au împiedica stabilirea unor comunități umane în hotarul acestei localități începând cu neoliticul și continuând în epocile următoare. Așezările s-au constituit de-a lungul cursului de apă, pe pantele și micile terase din stânga pârâului unde pantele sunt mai dulci, cu expunere sudică.

Punctul „Vătaștină” se află în partea vestică a localității, în vecinătatea grupului de case care formează, de-a lungul drumului comunal spre Sânmihaiu de Câmpie, cătunul „La Curte” și valea Borlesei (fig. 2). De-a lungul acestui pârâu, pe pantele ușoare și terasa mediană se găsesc urme de locuire din bronzul târziu, Hallstattul timpuriu și din secolele V-VIII p.Chr, care se intersectează parțial dar ale căror nuclee ocupă zone distincte.

Deși stațiunea era cunoscută printr-o serie de descoperiri hallstattiene de mai multă vreme (*Crișan 1968, Dănilă 1975*) declanșarea cercetărilor arheologice a fost provocată de bogatul material ceramic adunat, de pe podina unei locuințe răzuite de lama buldozerului, în toamna anului 1989, de către cetățeanul Suci Vasilie în urma amenajării unui siloz pentru cartofi și care a ajuns, prin intermediul colegei Gabriela Rădulescu, în colecțiile muzeului din Bistrița, fiind întregite mai multe vase (fig. 9).

Primele investigații, sub forma unui sondaj de verificare, le-am întreprins în vara anului 1991, pe movila situată între drumul de hotar, valea Borleasa și pârâul ce brăzdează pe direcția nord-sud malul stâng al văii, unde lucrările agricole au distrus locuința amintită și pe a cărei suprafață se puteau aduna numeroase fragmente ceramice cărămizii și cenușii lucrute la roată. În acest sector au fost deschise un număr de nouă secțiuni și patru casete pentru dezvelirea complexelor interceptate (fig. 3), însumând o suprafață de 328 m². S-a constatat că lucrările agricole și diversele construcții cu caracter gospodăresc au distrus în mare parte stratul arheologic. Doar în anumite porțiuni, sub stratul de moloz sau sol vegetal, se păstrează un nivel de depunere arheologică cu urme de locuire aparținător așezării Wietenberg și cu resturile unor complexe din epoca migrațiilor. Au fost interceptate și dezvelite o locuință hallstattiană timpurie, patru locuințe din sec. V-VI și o locuință din sec. VIII.

Deoarece în acest sector investigarea așezării din epoca migrațiilor era limitată de culturile perene într-o anumită arie și de distrugerile constatate în alta, în 1994-1995 ne-am concentrat cercetările într-un sector situat la vest de drumul de hotar care străbate stațiunea pe direcția nord-sud, pe panta cu cădere ușoară de la sud de ultimul grajd dezafectat a fostei CAP (fig. 4). Aici, sub stratul de humus actual, gros de 0,25 – 0,30 m, se află un strat de lut negru, afânat, cu urme de locuire din secolele V-VI, de cca 0,25 m, sub

care urmează un strat de lut pigmentat cu urme hallstattiene care atinge 0,40 m. Pe măsură ce panta se accentuează depunerea arheologică se restrânge până la a se confunda cu solul vegetat sub care se află lutul galben în care se conturează gropile complexelor de locuire.

Secțiunile S₇ și S₁₂, de 20 x 1,25 m paralele cu grajdul, la a cărui edificare, am primit informația, s-au găsit schelete umane, nu a dat rezultate pozitive, zona dovedindu-se lipsită de urme arheologice.

În urma săpăturilor din punctul „Vătaștină” au fost dezvelite, integral sau parțial, un număr de 28 de locuințe și 6 gropi de provizii – cele mai multe aparțin orizontului de epoca migrațiilor și pe care le prezentăm în ordinea descoperirii lor, celelalte complexe urmând să fie valorificate într-un alt cadru.

1. Din locuința distrusă de lucrările agricole și pentru care nu deținem nici un fel de date privind forma și dimensiunile, s-au întregit mai multe vase:

- Oală din pastă cărămie cu pietricele în compoziție lucrată la roată, cu coaste la interior și caneluri largi pe pântecul vasului; fund îngust, pântecul bombat, gâtul scurt, gura mai largă decât fundul, buza evazată, tăiată oblic. Dimensiuni: i = 18,4 cm, df = 8,6 cm, dg = 14,5 cm (fig. 9/2).
- Oală din pastă cărămie cu slip maroniu, densă, cu pietricele în compoziție, lucrată la roată, corpul bitronconic, umerii prelinși, gâtul bine marcat, gura largă, buza evazată cu marginea tăiată oblic, cu o șanțuire interioară, caneluri largi pe corpul vasului. Dimensiuni: i = 19,3 cm, dm = 19,8 cm (fig. 9/1).
- Oală din pastă cărămie cu nisip și pietricele în compoziție, lucrată la roată, fund îngust, corpul bitronconic decorat cu benzi de linii în val între registre de linii drepte horizontale, incizate, buza scurtă și evazată. Dimensiuni: i = 27,5 cm, dm = 31,6 cm (fig. 9/4).
- Oală cu corpul globular, gâtul cilindric, buza evazată, tăiată oblic, lucrată din pastă cărămie cu pietricele în compoziție slip cărămiziu. Vasul prezintă caneluri pe pântec și benzi de linii horizontale pe umeri. Dimensiuni: i = 17,7 cm, dg = 13,3 cm, df = 7,8 cm (fig. 9/3).
- Oală din pastă cărămie, compactă, cu pietricele, pereții subțiri, cu angobă la suprafață, decorată pe umeri și gât prin caneluri; păstrată fragmentar (fig. 9/5).
- Oală de același tip, cu pântecul bombat și buza trasă în afară (fig. 9/6).
- Jumătatea inferioară a unei oale din pastă cenușiu-vineție, cu pietricele în pastă, suprafața lisă, cu coaste la interior, marginile rotunjite (fig. 9/7).
- Perete de vas cenușiu, din pastă fină cu angobă negricioasă, suprafața lustruită.
- Perete chiup din pastă cenușie cu nisip și pietricele în compoziție.

2. Locuința nr. 1 a fost interceptată prin S₁ și dezvelită apoi printr-o casetă. Groapa locuinței de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, se contura la 0,40 m, podina aflându-se la 0,80 m de la nivelul actual al solului. Nu au fost semnalate gropi de stâlpi care să susțină structura construcției (fig. 5a). Pe podina locuinței au apărut urme de arsură și cărbune fără a exista însă o vatră de foc. În umplutura gropii s-au găsit puține fragmente ceramice, pereți și funduri de vase cenușii cu microprundișuri în compoziție și pereți de oale din pastă cărămie cu suprafața angobată și pietricele în compoziție (fig. 12/1-4). Raportul dintre cele două categorii fiind 87,5% ceramică cenușie și 12,5% cărămie.

3. Locuința nr. 3 a fost surprinsă la capătul sudic al S₅ și degajată ulterior printr-o casetă. Sub stratul de deșeuri provenind de la un atelier de fierărie care a funcționat în apropiere s-a conturat un complex de formă rectangulară cu laturile de 3,3 x 2,8 m, cu latura lungă pe direcția S-N. Podeaua locuinței, constând din pământ bătut fără urme de lutuială, situată la -1,05 m era acoperită de o depunere bine marcată de arsură datorată incendierii complexului și care ar explica și numărul mare de vase rămase în locuință. Lipseau gropile de pari de pe conturul gropii și orice urmă a unei instalații de foc.

Pe podina locuinței au fost găsite mai multe vase lucrate la roată din pastă cărămie și cenușie:

- Oală din pastă cărămie cu microprundișuri în compoziție, angobă brun-cărămie, cu coaste la interior și caneluri largi pe umerii și pântecul vasului (fig. 10/1).
- Oală din pastă cărămie, bine frământată, cu pietricele în compoziție, angobă la suprafață, corp globular, umeri pronunțați, gâtul cilindric, buza evazată cu marginea rotunjită (fig. 10/2).

- Oală de același tip, cu caneluri largi pe umerii vasului (fig. 10/4).
- Oală din pastă brun cărămizie, bine frământată, suprafața acoperită cu angobă maronie, cu pietricele în compoziție care dau aspectul neuniform al suprafeței, cu caneluri adunate care dau impresia de benzi incizate pe umeri și pântec (fig. 10/6, 7).
- Vas lucrat din pastă compactă, cu pietricele în compoziție, arsă cenușiu-vinețiu, cu angobă la suprafață; vasul are corpul piriform, gura îngustă, cu o nervură sub buză (fig. 10/3).
- Vas piriform, păstrat fragmentar, lucrat din pastă cenușie fină, decorat cu registre de impresiuni unghiulare, triunghiulare și pătrate, realizate prin ștampilare (fig. 11/1).

4. Locuința nr. 4 de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, avea dimensiunile de 3,45 x 2,8 m, cu podeaua situată la -1 m de la nivelul de călcare actual (fig. 5b). Nu exista instalație de foc și nu s-au găsit gropi de stâlpi pe laturile construcției.

Inventarul se reducea la câteva fragmente de vase lucrate la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă (fig. 11/6-9, 12/5-10) și cărămizie sau brun-negricioasă de la vase borcan de capacități mici și mijlocii. Vasele au fundul îngust, prezentând urmele desprinderii cu sfoara de pe roată și coaste la interior. Cele lucrate din pastă cărămizie sau brun-negricioase sunt lucrate dintr-un lut mai fin la care s-au adăugat firioare de nisip cu bobul mare. Vasele au fundul îngust, cu pereții groși, pântecul larg, cu caneluri pe umeri, buza subțiată și rotunjită, trasă în afară. La unele exemplare, buza prezintă șanțuiri pe interior.

Ceramica cărămizie reprezintă cca 42% din vesela găsită în locuință, cea brun-negricioasă 15%, cea cenușie zgrunțuroasă 11% și cea cenușie cu microprundișuri în pastă 31%.

5. Locuința nr. 5 a fost prinsă în S₅ și degajată ulterior printr-o casetă. Groapa locuinței se adâncea la 0,80 m de la nivelul solului, dar cum în acest perimetru lucrări de nivelare și umplere succesive au deranjat straturile, nu putem aprecia adâncimea inițială a gropii locuinței. Aceasta avea o formă rectangulară orientată cu laturile lungi pe direcția S-N și avea dimensiunile de 3,80 x 3,20 m. Nu exista instalație de foc în suprafața locuinței. Podina, dreaptă, a fost realizată prin baterea cu maiul.

Inventarul găsit se restrânge la puține fragmente de vase lucrate din pastă cenușie cu fire de nisip sau microprundișuri în compoziție, cu coaste la interior și urmele desprinderii cu sfoara pe fundul vaselor (fig. 12/11-15). Un fund de vas brun-negricios are incizată în pasta crudă un semn cruciform (fig. 15/15).

6. Locuința nr. 6 a fost găsită în anul 1994 în sectorul B, în S₃ din acest sector. Groapa locuinței se adâncea la 1,5 m de la nivelul actual al solului și avea o formă rectangulară. Podina, fără amenajări speciale și fără vatră de foc, deși în groapa bordeiului se găseau împrăștiate lespezi și bolovani din gresie. Orientată cu latura lungă pe direcția NE-SV, locuința avea dimensiunile de 2,6 x 3,8 m (fig. 6/1).

În umplutura și pe podeaua locuinței s-au găsit numeroase fragmente ceramice, un piepten bilateral din os (fig. 14/17), și o gresie de ascuțit (fig. 13/9), oase de animale, precum și o monedă romană de bronz (rătăcită și rămasă nedeterminată până în acest moment). Inventarul ceramic bogat și variat cuprinde vase lucrate la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă (fig. 14/8-10, 13/1-8) dar și mai multe fragmente de câni și vâscioare din pastă cenușie fină, cu decor lustruit (fig. 13/11, 14/1, 12-16). Se remarcă mai multe oale din pastă cenușie și brun-negricioasă, cu nisip cu bobul mare în compoziție, pereții relativ subțiri, cu gura largă, buza dreaptă, trasă în afară. Vasul de provizii era reprezentat din câteva fragmente de pereți, de asemenea vase lucrate din pastă ciment, dar și printr-un fragment din pastă cărămizie, decorat cu benzi de linii incizate, în val și drepte orizontale. Un profil de farfurie din pastă cenușie cu angobă neagră (fig. 14/2), găsită în umplutura bordeiului, pare mai degrabă o relicvă romană decât un produs de epocă sau, oricum, ținând de moștenirea romană. În inventarul acestuia ceramica cenușie-zgrunțuroasă reprezintă 56,8%, cea cenușiu-negricioasă cu microprundișuri în compoziție 11,8%, cea cenușie-negricioasă dintr-o pastă mai omogenă 24%. Ceramica cărămizie deține o pondere de 4,1%, iar cea din pastă cenușie fină, lustruită, 3%.

7. Locuința nr. 9 a fost interceptată prin S₂, sector B. Era o locuință de formă rectangulară cu colțurile rotunjite având dimensiunile de 3,85 x 3,60 m, cu podeaua din lut bătătorit situată la -1,40 m

(fig. 6/2). Nu s-au găsit gropi de pari pe laturile gropii. În colțul nordic, la nivelul podelei, au apărut bucăți de gresie ce delimitau o vatră pe care se găseau urme de cărbuni și cenușă.

Din groapa locuinței au fost recoltate fragmente ceramice, oase de animal, un cuțitaș de fier, o gresie de ascuțit o fusaiolă discoidală și o greutate de vatră, de formă conică (fig. 15).

Predomină vasele din pastă cenușie și cenușiu-negricioasă cu microprundișuri în compoziție (fig. 15/5, 7, 8, 9), dar apar și fragmente de oale din pastă cu nisip mai fin, cu pereții subțiri, decorați cu benzi de linii horizontale drepte (fig. 15/4). Ceramica fină apare într-o cantitate redusă, reprezentată prin câteva fragmente de vase cenușii și cenușii-negricioase, unele cu decor lustruit (fig. 15/2, 10). A apărut și un fragment dintr-o cană cu umflătură sub buză, lucrată din pastă nisipoasă, brun-cărămizie la interior, cu suprafața neagră. Ceramica lucrată cu mâna apare într-o proporție extrem de mică, reprezentată prin câteva fragmente de borcane din pastă cu microprundișuri și pietricele, brun-negricioase (fig. 15/3, 6).

8. Locuința nr. 10 avea aceeași orientare cu L₉ și dimensiunile de 3,30 x 3,70 m, cu adâncimea de -1,25 m de la nivelul de călcare actual. De plan rectangular și colțurile rotunjite, locuința avea amenajată pe mijlocul laturii vestice o vatră de foc delimitată de lespezi de gresie cu latura de 1,10 m, situată pe nivelul podelei. Pe podina locuinței s-au găsit fragmente osteologice și puține fragmente ceramice cenușii și brun-negricioase din pastă compactă, cu pereții groși, marcați de coaste la interior și caneluri ușoare pe suprafața exterioară.

9. Locuința nr. 12 a fost sesizată în S₈ din sectorul A, între m 30,8 și 34 și urmărită apoi printr-o casetă de 4 x 4 m. Locuința, distrusă în parte de lucrările edilitare, cobora la 0,45 de la nivelul de călcare actual. Planul și dimensiunile stabilite cu oarecare dificultate, evidențiau o construcție de suprafață, de formă rectangulară, cu dimensiunile de cca. 3,2 x 2,9 m. Pe podina neamenajată au fost găsite resturi osteologice de bovideu și ovicaprine și un mărunț inventar ceramic alcătuit din ceramică cenușie și cenușiu-negricioasă lucrată la roată cu microprundișuri în compoziție, prezentând coaste la interior și benzi drepte incizate pe umeri (fig. 16/4-5), cenușie fină (fig. 16/1) și brun-cărămizie (fig. 16/2-3).

10. Locuința nr. 14 a fost descoperită în cursul cercetărilor din anul 1995, în S₈ (40 x 1,5m) trasată la 16,5 m de stâlpii liniei de 220 KV, pe direcția S-N. Locuința avea forma rectangulară, cu dimensiunile de 2,7 x 3,3 m, cu podeaua din lut bătut, situată la 0,5 m. Nu a avut instalație de foc și nici alte amenajări. Nu s-au găsit gropi de pari pe laturile complexului.

Inventar sărăcăcios cuprinzând puține fragmente ceramice la roată din pastă cenușie și cenușiu-negricioasă cu microprundișuri sau nisip în compoziție. Exemplarele din pastă cu pietricele sau nisip cu bobul mare au suprafața neregulată, pe când cele din pastă compactă prezintă coaste la interior și caneluri largi în zona umerilor (fig. 16/7-11). În afara unor oale și borcane de mici dimensiuni, s-a mai găsit o cană cu umflătura sub buză (fig. 17/2).

11. Locuința nr. 16, de formă rectangulară cu colțurile rotunjite având dimensiunile de 3,1 x 3,7 m, era o locuință semi-îngropată cu podeaua aflată la 0,80 m de la nivelul actual al solului. Pe latura de S-E au fost sesizate două gropi de stâlpi cu Ø de 0,25 m care coboară sub nivelul podelei cu 0,35 m (fig. 7/1). Pe podina locuinței erau împrăștiate pietre cu urme de arsură fără a putea delimita un spațiu rezervat vetrei. Probabil aceasta s-a distrus după abandonarea locuinței.

Inventarul cuprindea o cantitate apreciabilă de fragmente ceramice și multe resturi osteologice de bovideu, porc, oaie, pasăre. Ceramica, fragmentară, provine de la oale de dimensiuni mici și mijlocii, cu fundul îngust, corpul globular, gura mai largă decât baza, cu buza evazată, rotunjită sau tăiată oblic. Cele mai multe sunt lucrate din pastă cu microprundișuri și pietricele, arse cenușiu-negrice (fig. 18/1, 8-10, 12-14) sau brun-cărămizii (fig. 18/2, 15). Nu lipsesc nici fragmente din pastă cenușie, mai omogenă provenind de la oale și vase de provizii. Remarcăm un vâscior în formă de butelie cu gâtul cilindric și buza rotunjită lucrat din pastă omogenă cu firișoare de nisip, brun-cărămizie și un vas din pastă cenușie fină, slip negru, decorată prin benzi verticale pe gât și linii în val pe umeri realizate, prin lustruire (fig. 18/11).

Ceramica cenușie zgrunțuroasă formează 39% din inventarul ceramic, cea cenușiu-negricioasă cu microprundișuri 35% iar cea brun-cărămizie 24%, cea cenușie fină sub 2%.

12. Locuința nr. 17, rectangulară, cu dimensiunile de 3 x 3,1 m. Colțurile se prelungesc cu ieșinduri de formă dreptunghiulară, late de 0,40 m, care coboară sub nivelul de călcare al locuinței cu 0,25-0,30 m. Acestea reprezintă urmele stâlpilor care susțineau elevația locuinței (fig. 7/2). Podeaua dreaptă, din lut bătut cu maiul, era situată la -0,80 m de la nivelul solului. Pe colțul nordic a fost amenajată o vatră simplă, marcată de gresii mărunte și pigmentată cu cărbune și cenușă, situată la nivelul podelei.

Inventarul locuinței este format din fragmente ceramice (fig. 19) și resturi osteologice într-o cantitate mult mai restrânsă decât al locuinței anterioare. Vasele lucrate la roata rapidă cuprind borcane și câni din pastă cenușie fină - 8,3%, roșcat-negricioase cu pietricele în compoziție - 9%, brun-cărămizii având ca degresant nisip - 49% și cenușii-zgrunțuroase - 23,4%. Borcanele lucrate cu mâna, din pastă cu pietricele în compoziție, au fost semnalate prin câteva fragmente de buze și pereți (fig. 19/2, 8).

13. Locuința nr. 18 a fost interceptată de S8 între m 31 și 34, fără a fi dezvelită în întregime și deci, neputându-i stabili dimensiunile și nici preciza eventualele amenajări interioare. În porțiunea săpată au apărut bucăți de lipitură cu amprente de nuiile având diametre de 1,5-1,7 cm, oase de vită, cal, porc. Materialul ceramic, fragmentar, cuprinde pereți, funduri, torți de borcane și câni lucrate la roată din pastă brun-cărămizie, compactă, unele cu angobă neagră, folosind ca degresanți microprundișuri. De menționat două vase din această categorie având incizate pe fund impresiuni cruciforme (fig. 17/8). Fragmentele cenușii și negre cu nisip sau pietricele în compoziție apar într-o cantitate mai redusă decât cele brun-cărămizii. Ustensilele de uz gospodăresc sunt reprezentate de o fusaiolă bitronconică (fig. 17/10) și o cute (fig. 17/12).

14. Locuința nr. 19, rectangulară, cu laturile de 3,3/2,45 m, taie parțial groapa G₁ și groapa locuinței L₂₀. Pe podina situată la -1,15 m era amenajată o vatră pietrar, de formă circulară, cu diametrul de 1,20 m, cu mult cărbune și arsură. Nu s-au găsit urme ale gropilor de stâlpi perimetrali și nici alte elemente care să îngăduie reconstituirea elevației.

Inventarul modest se reduce la câteva fragmente de oale din pastă cenușie, cenușie-negricioasă și brun-cenușie cu nisip sau microprundișuri, lucrate la roată. Vasele prezintă coaste pe suprafața interioară și denivelări la exterior. Sunt vase cu fund îngust, tăiat drept, corpul ovoidal, umerii pronunțați sau prelinși, buza răsfrântă, tăiată oblic (fig. 17/3), aparținând în mod sigur aceleiași orizont cultural, dar marcând o etapă mai recentă decât complexele pe care le taie.

15. Locuința nr. 20 este evident mai timpurie decât locuința anterioară, care o suprapune parțial, dar inventarele ambelor sunt mult prea modeste pentru a putea, pe baza lor, delimita cronologic mai exact cele două etape. Era o construcție de plan rectangular cu colțurile rotunjite având laturile de 2,8/3,45 m. Podeaua, neamenajată, se afla la -0,80 m de la nivelul actual al solului. Nu s-au găsit urme ale gropilor stâlpilor de susținere și nici vatră sau alte amenajări interioare.

Inventarul restrâns cantitativ este limitat la câteva fragmente ceramice cenușii din pastă cu microprundișuri și pietricele (fig. 20/1-2, 4, 7), inaroniu-roșcat cu macroprundișuri (fig. 20/3), un fragment de vas cenușiu cu angobă neagră, cu decor lustruit (fig. 20/6) lucrate la roată. Un singur vas lucrat cu mâna din pastă cenușiu-negricioasă, cu pietricele, s-a aflat în groapa locuinței.

16. Locuința nr. 21 de formă pătrată cu latura de 3 m, a avut nivelul podelei la 0,65 m de la nivelul actual al solului. Nu a avut vatră de foc și nu au fost găsite gropi de stâlpi.

În groapa locuinței s-au găsit fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie cu microprundișuri în compoziție, de la oale borcan de mici dimensiuni, cu buza scurtă, tăiată oblic cu caneluri largi și benzi sau linii orizontale incizate, aplicate pe umerii vaselor (fig. 21/2-5). Vasul globular din pastă vinețiu roșcată cu macroprundișuri, decorat cu linii drepte incizate este cunoscut din depunerile funerare de factură gepidică. Un singur fragment, lucrat din pastă maronie, prezintă un decor în formă de sâmbure de migdală, realizat prin ștampilare (fig. 21/6).

17. Locuința nr. 22 face parte din categoria celor semi-îngropate, cu groapa rectangulară având dimensiunile de 3 x 2,8 m, adâncită la 1 m de la nivelul actual al solului (fig. 7/3). Podeaua, realizată prin batere cu maiul, nu avea urme de lutuire sau alte amenajări. În colțul nordic a fost amenajată o vatră, delimitată prin bucăți de gresie, cu diametrul de 1 m. Între pietre și în jurul vetrei s-a găsit multă arsură și bucăți de cărbune.

Inventarul recuperat este format din puține fragmente lucrate la roată din pastă cenușie și cenușiu-negricioasă cu nisip și pietricele în compoziție. Au fost găsite și unele fragmente de oale din pastă neagră-zgrunțuroasă cu pereții subțiri și decor de linii incizate pe umeri, după cum nu lipsesc nici fragmentele din pastă brun-cărămizie cu pietricele ca degresant, dar în proporție mult mai redusă.

18. Locuința nr. 23, de plan rectangular, cu laturile de 3,7 x 3 m și nivelul podelei la -0,60 m. Nu au fost semnalate gropi de pari pe marginile gropii și nici alte amenajări. Lipsește instalația de foc.

În umplutura și pe podeaua locuinței au fost găsite puține fragmente ceramice lucrate la roată din pastă cenușie zgrunțuroasă și brun-cărămizie.

19. Locuința nr. 24 taie colțul sudic al L₂₅; a fost o locuință semi-îngropată, cu podina situată la aproximativ -0,45 m de la nivelul de construcție. Locuința este orientată cu latura lungă pe direcția nord-sud, ceea ce ar presupune dispunerea intrării pe partea mai joasă a terenului. În plan acesta are o formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, având dimensiunile de 3,4 x 2,9 m. Locuința nu a dispus de instalație de încălzire și nici alte amenajări interioare.

Pe podina locuinței s-au găsit fragmente ceramice, două gresii de ascuțit, oase de animale și mai multe bucăți de piatră care nu se concentrează sub forma unei vetre de foc. Ceramica este formată în majoritate din oale cenușii-zgrunțuroase (fig. 22/2, 4, 6, 10) sau cu suprafața neregulată din cauza pietricelelor folosite ca degresant (fig. 22/9, 11). Menționăm o buză de vas din pastă cărămizie-nisipoasă decorată cu benzi de linii în val (fig. 22/5), incizate și, de asemenea 1-2 fragmente de borcane cărămizii din pastă grosieră lucrate cu mâna (fig. 22/1). Un singur fragment de strachină din pastă negricioasă semifină a fost înregistrat în inventarul locuinței (fig. 22/12).

20. Locuința nr. 25 a fost tăiată în colțul sudic de locuința anterioară. Avea un plan rectangular cu colțurile rotunjite cu dimensiunile de 2,7 x 2,55 m și podeaua situată la -0,60 m. Nu a avut instalație de foc.

Inventarul cuprinde un mare număr de fragmente de vase. Predomină vasele lucrate din pastă compactă, cu pietricele și microprundișuri ca degresanți (fig. 23/1-5, 11, 12), dar sunt și vase lucrate din pastă nisipoasă, cu pereții mai subțiri, negrii sau cenușii-negricioși (fig. 23/7-9). Cele mai multe provin de la vase globulare, cu fundul rotunjit, pereții groși și coaste accentuate. Vasele au umerii bine marcați, prelinși sau bombați, buzele trase în afară tăiate oblic (fig. 23/2, 4, 9) sau rotunjit (fig. 23/5-6, 8). Ceramica cenușie fină cu decor lustruit este ilustrată prin fragmente de vase globulare sau în formă de butelie (fig. 24/1-2). Raportul statistic dintre categoriile ceramice este net în favoarea ceramicii cenușii care reprezintă 76,2%, ceramica brun-cărămizie 16,6% iar cea cenușie fină 6,48%.

21. Locuința nr. 26 este o locuință adâncită, de formă rectangulară, cu laturile de 3,7 x 3,9 m. Groapa bordeiului este ușor rotunjită la colțul estic și se adâncește cu aproximativ 1 m față de nivelul de edificare. În colțul vestic, la nivelul podelei, s-au găsit urme de foc sub forma unei aglomerări de formă ovală de cărbuni și arsură, indicând o eventuală vatră.

În umplutură și pe podeaua locuinței s-au găsit bucăți de gresie, oase de animale și o mare cantitate de fragmente ceramice. Materialul ceramic este constituit din borcane lucrate la roată, majoritatea aparținând speciei zgrunțuroase: cele cenușii-zgrunțuroase alcătuiesc 48,7%, ceramica negricioasă-zgrunțuroasă 38,7%, ceramica cărămizie 9,4% iar cea cenușie fină, cu decor lustruit 2,6%. Un singur fragment provine dintr-un vas cenușiu-negricios, din pastă fină decorat prin ștampilare (fig. 24/12). Ceramica cenușie și negricioasă zgrunțuroasă provine de la oale-borcan de capacitate mică și medie, cu o varietate restrânsă de profile: cu buza evazată și marginea tăiată oblic, rotunjită sau prezentând șanțuiri pe

muchie (fig. 25/1-9), cu umerii largi sau prelinși. Majoritatea acestor vase au suprafața netedă, neornamentată. Doar câteva fragmente provin de la borcane decorate cu benzi de linii orizontale (fig. 25/7, 9) și un perete de chiup decorat cu benzi vârluite incizate (fig. 24/11).

Ceramica cenușie cu suprafața decorată cu motive lustruite este semnalată prin fragmente de vase globulare sau căni cu gâtul înalt (fig. 24/4, 25/10, 13) și de la o cană cu tub de scurgere (fig. 24/13).

Din inventarul acestei locuințe mai trebuie amintite patru fusaiole, cilindrice și bitronconice, din pastă cenușie fină (fig. 24/5-8).

22. Locuința nr. 27 este o locuință semi-îngropată, de formă rectangulară, cu laturile de 3,30 x 3,40 m, ușor rotunjită la colțuri. Podeaua, din lut bătătorit, este situată la -1,10 m de la nivelul actual al solului și se contura cu claritate în stratul de lut brun-gălbui. Nu au fost sesizate gropi de pari pe laturile locuinței și nici alte amenajări interioare, locuința fiind lipsită de instalație de încălzire.

Resturile arheologice și fragmentele ceramice se concentrează la nivelul podelei. Ceramica alcătuiește singurul inventar al locuinței și cuprinde borcane, străchini, vase de provizii, căni, lucrate din pastă cenușie și negricioasă cu microprundișuri sau pietricele în compoziție (fig. 26). Vasele lucrate din pastă brun-cărămizie cu angobă negricioasă aparțin mai ales cănilor reprezentate prin mai multe torți și pereți de vase. Ceramica cenușiu-zgrunțuroasă formează aproape trei sferturi din olăria înregistrată 74,3%, cea negricioasă 16,8% iar ceramica brun-cărămizie 8,9%.

În preajma locuințelor, așa cum aminteam, au fost săpate câteva gropi de provizii:

Groapa nr. 1 s-a conturat imediat sub stratul arabil, la 0,30 m, sub forma unui cerc cu diametrul de 1,75 m, care coboară cu pereții verticali până la 0,80 m, după care diametrul se îngustează la 0,92 m. Fundul drept al gropii este situat la -1,10 m de la nivelul solului actual (fig. 7/4). Umplutura gropii, destul de curată, conține mărunte fragmente ceramice, o fusaiole bitronconică, bucăți de gresie cu urme de arsură, cărbune și pigmenți de arsură.

Groapa nr. 2 a fost, la rândul ei suprapusă parțial de L₁₄. Groapa, de formă circulară în plan orizontal, are diametrul gurii de 1,65 m, pereții dreپți și fundul situat la -1,15 m. Umplutura, pigmentată cu lut galben, nu cuprinde alt inventar în afara câtorva oase de animal.

Groapa nr. 3 se contura sub stratul vegetal sub forma unui cerc cu diametrul de 1,70 m. De formă cilindrică, cu fundul ușor albiat, groapa se adâncește la 0,80 m de la nivelul de săpare (fig. 5/3). În umplutură au apărut urme de arsură, pietre arse și 2-3 fragmente ceramice cenușii-zgrunțuroase lucrate la roată.

Groapa nr. 4, circulară în plan orizontal, cu diametrul gurii de 1,20 m și profilul în formă de U, cu fundul albiat, situat la 0,70 m (fig. 5 /4). Umplutura gropii constă din lut pigmentat cu cărbune și arsură. Inventarul se reduce la câteva fragmente ceramice cenușii negricioase lucrate la roată.

Groapa nr. 5 de formă circulară în plan orizontal, pereții dreپți și fundul albiat. Diametrul gropii este de 1,45 m și adâncimea totală de 1,30 m. Umplutură relativ curată cu doar 3-4 fragmente ceramice cenușii-negricioase din pastă nisipoasă, lucrate la roată.

Groapa nr. 6, tăiată de S₉ și săpată doar pe jumătate, avea în plan orizontal o formă circulară cu diametrul de 1,20 m, pereții dreپți și fundul albiat aflat la -1,10 m. În umplutura gropii s-au găsit doar câteva fragmente mărunte de vase cenușii zgrunțuroase.

Așezarea de la Stupini „Vătaștină” ocupă o suprafață de aproximativ 4 ha de-a lungul Văii Borleasa pe micile terase cu expunere sudică de la baza dealului prelung care delimitează partea vestică a bazinului. Doar o parte restrânsă din suprafața acesteia a fost investigată în cele trei campanii de săpături. Observațiile de suprafață și complexe dezvelite permit degajarea unor concluzii privind habitatul din epoca migrațiilor și cultura materială a acestei perioade.

Formând orizontul arheologic cel mai bogat, așezarea din secolele V-VI nu se leagă de un nivel de locuire premergător, spre deosebire de cea de-a doua așezare aflată în curs de cercetare din hotarul

localității, în punctul „Fănațele Archiudului”, la cca 3 km spre nord, unde succesiunea habitatului de-a lungul mileniului I este neîntreruptă (*Gaiu 1999*).

Așezarea s-a înfiripat în jurul unor izvoare, într-o zonă retrasă față de axele principale de comunicații, dar într-un areal intens populat în epocă (fig. 1). În privința amplasării, așezarea de la Stupini confirmă formele de organizarea ale habitatului înregistrate în alte așezări contemporane (*Cosma 1995-96*). Densitatea de locuire se explică atât prin fazele succesive de ridicare și refacere a locuințelor, care, chiar dacă nu pot fi departajate cronologic foarte precis, sunt reflectate atât de intersecțiile și de orientarea locuințelor, cât și de unele diferențieri ale inventarelor.

Organizarea așezării rămâne un subiect despre care nu putem aduce precizări date fiind dimensiunile degajării. Este de presupus că locuințele au fost amplasate pe curbele de nivel evitându-se terenul mlăștinos situat între cele două sectoare cercetate, după cum, de asemenea, se opresc în zona în care pantele dealului se accentuează, fiind preferate porțiunile cu teren relativ plat, apropiate de sursele de apă. Dispunerea locuințelor arată o clară aliniere sau grupare a acestora chiar dacă nu putem vorbi de fronturi stradale continue. Este o constatare surprinsă și în cazul altor situri contemporane în care s-au efectuat săpături mai extinse: Morești, Bratei, Dipșa, Iemut - Sfântu Gheorghe (*Horedt 1979*, 120; *Bârzu 1994-1995*, 241; *Gaiu 1993*; *Cosma 1995-1996*, 40). Aglomerarea complexelor se explică prin durata scurtă de conservare a construcțiilor, apreciată, pe baza studiilor etnografice, la o generație după care fie că locuința este abandonată, fie că în aceeași curte noile generații ridică propriul adăpost. Apreciind durata așezării la cca un secol, putem socoti că aproximativ 1/3 din totalul locuințelor erau contemporane (*Mitrea 2001*, 35-36).

Dacă luăm în calcul numărul de locuințe înregistrate în perimetrul investigat raportat la suprafața așezării, putem estima la cca 100 numărul gospodăriilor, cifră comparabilă cu aprecierile făcute pentru alte așezări contemporane. La Bratei, unde au fost descoperite 56 de locuințe dintr-un orizont contemporan, se apreciază la 200 numărul locuitorilor dintr-o etapă a locuirii (*Bârzu 1994-1995*, 241), la Morești, în perimetrul cercetat s-au găsit 37 de locuințe, numărul de locuitori este estimat la 250-300 (*Horedt 1979*, 121-122). Așezarea de epocă avară de la Kôlked cuprindea 99 de locuințe ridicate pe durata a șase generații, de unde ar rezulta un număr de 30 de familii într-o etapă a așezării (*Kiss 1979*, 188).

În jurul caselor erau amplasate o serie de anexe gospodărești. Numărul gropilor de provizii rămânând mic raportat la numărul de locuințe dezvelite (la un număr de 22 de locuințe sunt 6 gropi de provizii) dacă comparăm situația cu așezările din sec. IV. Este posibil, așa cum pare să rezulte din planul săpăturilor din așezarea 1 de la Bratei, să fi existat și în celelalte așezări spații special destinate păstrării proviziilor (*Bârzu 1994-1995*, 241).

Tipul de locuință adoptat de către locuitorii așezării de la Stupini este cel adâncit în pământ, cu podeaua situată la -0,50 – 1,20 m față de nivelul de călcare. Este tipul de locuință general întâlnit în acest orizont (*Cosma 1995-1996*, 40), locuințele de suprafață reprezentând o excepție în cadrul așezării (L_{12} , L_{14}). Locuințele sunt de plan rectangular cu laturile cuprinse între 2,7 și 4 m, de formă dreptunghiulară sau pătrată, unele având colțurile rotunjite. Suprafața locuibilă variază între 8 și 15 m², înscriindu-se în tipul de locuință familiară de dimensiune mică sau medie (*Kiss 1979*, 189); *Horedt 1979*).

În lipsa unor probe clare putem doar presupune, pe baza analogiilor, că bordeiele și locuințele semiadâncite aveau pereții din bârne sau împletituri de nuiel și acoperișul într-o pantă sau în două pante. Lipsa gropilor de stâlpi pe laturile locuințelor presupune susținerea elevației pe tâlpi de lemn așezate în afara gropii (*Teodor 1978*, 15; *Mitrea 1980*, 67) sau ridicarea pereților din bârne orizontale sau din împletituri de nuiel (*Cosma 1995-1996*, 41-42). Într-un singur caz, cel al L_{17} , colțurile locuinței aveau niște prelungiri dreptunghiulare care se adâncesc cu 0,25-0,30 m sub nivelul podelei (fig. 7/2), ceea ce ar presupune că acoperișul era susținut de patru stâlpi aflați în afara gropii, pereții fiind căpușiți pe interiorul structurii. La locuința 16 au fost prinse urmele a două gropi de stâlpi în interiorul locuinței (fig. 7/1) ceea ce presupune un acoperiș cu o singură pantă care să se sprijine înspre deal pe suprafața solului, sau pe o talpă situată în exteriorul gropii. Pentru restul locuințelor, ținând seama și de planimetria acestora, cea mai

logică restituire propune un acoperiș în două ape, realizat din materiale ușoare (paie, trestie, ierburi) pe un schelet din pari, cu coama paralelă cu latura lungă.

În funcție de prezența gropilor de pari pot fi distinse două grupe de așezări: cele în care locuințele au câte trei perechi de gropi de pari și cele în care majoritatea locuințelor au fost ridicate din bârne orizontale, fără stâlpi de susținere înfipti în pământ. Așezările de la Morești (*Horedt 1979*), Țaga (*Protase 1987-1988*), Cipău „Gârle” (*Horedt 1955*, 659-660), Biharea (*Dumitrașcu 1994*, 167-173, fig. 78-80) sau în cele din Câmpia Tisei (*Kiss 1979; Kiss 1988*) se înscriu în prima categorie, cele de la Bratei, Dipșa (*Gaiu 1993*), Ocnița (*Gaiu 1994*), Soporu de Câmpie (*Protase-Tigăra 1959*, 392) ilustrează cea de-a doua grupă.

În ceea ce privește orientarea și dispunerea intrării acestea erau legate de topografia așezării și circulația curenților de aer. Putem sesiza dispunerea cu predilecție a locuințelor pe axele S-N respectiv E-V și amplasarea intrării pe latura însoțită, dacă ținem seama de poziția vetrelor de foc, în cazurile în care au existat astfel de instalații.

Din cele 21 de locuințe aparținând orizontului de sec. V-VI, pentru șase (L9, L10, L17, L19, L22 și L26) s-au semnalat instalații de foc sub forma unor aglomerări de pietre care delimitează vatra ovală, situată la nivelul podelei. Lipsa instalațiilor de încălzire în perimetrul locuințelor este constatată în majoritatea așezărilor din această vreme (*Horedt 1979; Bârzu 1994-1995, Protase 1987-1988*), încât este greu de stabilit o etapizare cronologică în funcție de acest element (*Baltag 1982*). Constatăm și la Stupini, ca în multe alte locuri, că abia în nivelul feudal timpuriu se generalizează vetrele-pietrar și cuptoarele din piatră.

Inventarul locuințelor cercetate la Stupini „Vătaștină” se compune aproape în exclusivitate din ceramică. Se poate sesiza o destul de clară diferențiere în inventarul locuințelor, în sensul că în locuința distrusă și în L₃ predomină ceramica cărămizie – acestea fiind și singurele complexe în care s-au găsit vase întregi, datorită abandonării lor precipitate – în restul complexelor dominantă este ceramica cenușie. Surprinzătoare este absența aproape totală a ceramicii lucrate cu mâna în nivelul de locuire din epoca migrațiilor de la Stupini. În alte stațiuni, în proporții variate, această categorie ceramică nu lipsește, chiar dacă reprezintă o proporție restrânsă (*Horedt 1979*, 141-144, și tabelul de la 116; *Bârzu 1994-1995*, 251; *Gaiu 1993*, 95; *Gaiu 1994*, 51; *Protase 1987-1988*, 445). În bordeiul săpat în așezarea de la Sânmiclăuș, ceramica lucrată cu mâna reprezintă 32,3% din totalul fragmentelor recoltate (*Anghel-Blăjan 1977*, 290), iar la Iernut - Sfântu Gheorghe, această categorie oscilează între 10 și 20% (*Cosma 1996; Cosma 1998*).

În ce privește repartitia categoriilor ceramice în cadrul locuințelor de la Stupini „Vătaștină”, este ilustrativ tabelul alcătuit pe baza materialului apărut în câteva dintre complexe în care s-a găsit o cantitate suficient de mare de fragmente pentru ca repartitia lor pe categorii să fie semnificativă.

Complex	Categorica de ceramică în funcție de pastă și ardere (procente)					
	cărămizie	Brun-negricioasă	cenușie			
			zgrunțuroasă	cu pietricele	lustruită	ștampilată
Loc. distrusă	68	8,6	5	17,2	0,7	-
Locuința 1	7,1	5,4	33	54,5	-	-
Locuința 3	73,4	11	-	11	-	5,5
Locuința 4	42	15	11	31	-	-
Locuința 6	4,1	-	80,8	11,8	3,3	-
Locuința 9	-	7,6	38,4	51,8	2,2	-
Locuința 16	24	-	39	35	2	-
Locuința 17	9	49	23,4	-	8,3	-
Locuința 24	-	21,6	29,3	46,5	3,4	-
Locuința 26	9,4	-	48,7	38,7	2,6	0,52
Locuința 27	-	8,9	74,3	16,8	-	-

Gruparea locuințelor în care predomină ceramica cărămidie în sectorul A (locuința distrusă, L₃ și L₄), unde și cercetările de suprafață semnalează aceeași categorie de ceramică în proporție mai mare, delimitează o fază distinctă sau un grup separat în evoluția sitului. Ceramica din pastă cărămidie s-a găsit și în așezarea de la „Fânațele Archiudului”, precum și în așezările din apropiere de la Sânmihaiu de Câmpie „Ciorotei” sau Sângeorzu Nou, putând să indice un aspect regional sau un grup etnic distinct, care perpetuează tradiția ceramicii arse oxidant. Vasele din această categorie aparțin practic unui singur tip – oala cu pântecul bombat, umerii prelinși, gâtul bine marcat și buza evazată, prezentând caneluri mai largi sau mai fine pe umeri. Vasele sunt lucrate dintr-o pastă compactă, cu pietricele introduse ca degresant, de unde aspectul denivelat al pereților. Sunt oale de capacități medii și mari, cu deschideri ale gurii de 12-18 cm.

Inventarul celorlalte locuințe este predominant de ceramică cenușie. În proporție de 97-98% aceasta cuprinde ceramică de uz comun, folosită la bucătărie. În funcție de caracteristicile sale tehnologice aceasta apare destul de eterogenă. Compoziția pastei este variată: cu nisip cu bobul mic, cu nisip și paiete de mică, cu nisip cu bobul mare și cu pietricele. Arse într-o atmosferă reductoare, culoarea variază de la pasta ciment, la cenușiu-negricios, până la negru.

Ceramica zgrunțuroasă lucrată la roată produsă în această epocă se înscrie în continuitatea ceramicii comune romane. Forma recipientelor este destul de omogenă, iar evoluția sa, din cauza numărului restrâns al complexelor cercetate, nedeplin cunoscută. Oala fără toartă, cu corpul ovoidal reprezintă forma generică a acestei ceramicii. Starea fragmentară a materialului nu permite elaborarea unei tipologii complete a acestei forme ceramice. În general oalele au fundul îngust, tăiat drept, uneori păstrând urmele desprinderii de pe disc cu spatula sau sfoara. Unele exemplare au fundul rotunjit, cu pereții groși prezentând coaste adânci pe suprafața interioară. Sunt în general vase de capacități mici și medii, cu diametre ale gurii între 8 și 20 cm, cu o netă predominantă a celor cu o deschidere de 12-15 cm. Au corpul ovoidal, globular sau în formă de butelie, cu umerii mai proeminenți sau alungiți, gâtul scurt dar bine marcat, buza răsfrântă în afară. Se întâlnesc și exemplare cu gâtul puțin marcat și buza scurtă, ușor răsfrântă.

Profilatura buzelor și marginilor înregistrează o multitudine de variații, care sparg oarecum uniformitatea formei. În funcție de dezvoltarea buzei și modul în care se îmbină cu gâtul și forma marginii se întâlnesc: buze simple evazate cu muchia rotunjită, cele cu profil unghiular și marginea tăiată oblic sau rotunjită, buze lățite spre exterior. Vase cu o tectonică similară se înregistrează în stațiunile contemporane de la Dipșa (*Gaiu 1993*), Ocnița (*Gaiu 1994*), Morești (*Horedt 1979*, 123-125, fig. 59-60), Bratei (*Bârzu 1994-1995*, 248, fig. 7).

În general este o formă ceramică lipsită de decor sau cu o ornamentație care se reduce la caneluri mai largi sau mai dese, realizate la modelare, linii incizate orizontale sau benzi orizontale drepte sau vălurite dispuse pe umerii oalelor.

Strachina adâncă, cu gura largă și corpul rotunjit (fig. 22/12, 26/2) apare în 2-3 exemplare, ilustrând o formă simplă întâlnită într-un număr redus de exemplare și în alte așezări (*Horedt 1979*, 125-126, fig. 61; *Bârzu 1994-1995*, 249 și p 282, fig. 8).

Prezența vaselor de provizii este dovedită prin cele câteva fragmente de pereți în inventarul locuințelor (fig. 12/3, 24/11). Ele sunt mult mai puțin frecvente decât în complexele din secolul IV, dar se regăsesc în majoritatea așezărilor din secolul VI. La Stupini numărul lor este redus și reprezentat prin mici fragmente ce nu se pretează la întregiri. Lucrate atât din pastă cenușie cât și cărămidie, sunt decorate pe umeri cu benzi de linii în val, incizate (fig. 17/10, 22/6).

O serie de torți și fragmente de buze lucrate atât din pastă cenușie zgrunțuroasă, cât și brun-negricioasă provin de la câni și ulcioare (fig. 13/12, 17/2). Exemplare cu aceeași secțiune a torților se întâlnesc în așezările gepide atât din Transilvania (*Horedt 1979*, fig. 62/12-17), cât și în Câmpia Tisei (*Cseh 1990*, 231, fig. 8-9, 12).

Ceramica cenușie, fină aflată într-o proporție redusă în raport cu cea de uz comun, cuprinde o mare varietate de forme și elemente decorative. În afara unor fragmente care cuprind și firișoare mărunte de nisip, majoritatea sunt dintr-o pastă omogenă săpunoasă sau densă, cu slip cenușiu negricios.

Formele de vas înregistrate sunt cele de vas globular, în formă de pară, cana, ulciorul, farfuria, cana cu tub de scurgere.

Vasul cu corp bitronconic (fig. 14/1) este cunoscut dintr-o serie de descoperiri de la sfârșitul secolului IV și secolul V din regiunea Dunării mijlocii și de jos (*Ottomány-Sosztrits* 1998, 160-163). Un vas de acest fel a apărut la sud de Dunăre, la Deultum (Bulgaria) într-un orizont de la sfârșitul veacului IV și începutul celui următor. Vase asemănătoare au fost găsite în inventarele funebre din Moravia și Austria de la sfârșitul secolului V și începutul secolului VI (*Tejral* 1985, fig. 17/3, 5, 7, 9; 24/1-2). În mediul gepidic au fost descoperite atât în inventarele unor complexe de locuit (*Bârzu* 1994-1995, fig. 9/5-7; *Cseh* 1994-1995, fig. 5/3) cât și în depuneri funerare (*Csallany* 1961, pl. 273/1; *Boná* 1974, 102, fig. 31) de la sfârșitul secolului V și secolul VI. Exemplarele din L₂₆ (fig. /1-2; /13) au o bună analogie în vasul găsit în mormântul de la Morești „Podei” (*Horedt* 1979, 154-156; fig. 71/8) care se datează în a doua jumătate a secolului V.

O serie de buze și gâturi de vase din pastă cenușiu-negricioasă cu pereții subțiri, decorați cu motive polisate, având marginea lată cu buza dreaptă sau evazată și gâtul cilindric înalt (fig. 18/11, 20/6, 24/1), sau cele cu gâtul înalt, tronconic, marcat de o nervură (fig. 14/13, 16, 15/10, 24/4) găsite în L₁₆ și L₂₀ provin de la căni, ulcioare sau carafe, cu profilul în formă de pară care fac parte din repertoriul de forme al olăriei gepidice din secolul VI (*Horedt* 1979; fig. 51/1; 53/13; *Csallany* 1961, pl. 102/10).

În inventarul L₂₆ a apărut un tub (fig. 24/13) din pastă cenușie decorată cu linii verticale lustruite și care aparține tipului de cană cu tub de scurgere. În Transilvania această formă ceramică a fost semnalată în așezările de la Morești (*Horedt* 1972, 128, fig. 63, 1-11), Bratei (*Bârzu* 1994-1995, 250, fig. 9/24), Biharea (*Dumitrașcu* 1994, 197), Sânmiclăuș (*Anghel-Blăjan* 1979, 283), Alba Iulia, Șeica Mică (*Horedt* 1979, 130), Cipău - Sf. Gheorghe (*Horedt* 1956, 646, fig. 3/14), Dipșa (*Gaiu* 1993, fig. 9/14), Porumbenii Mici (*Szekely* 19) și Bezid (*Szekely* 1976, pl. 55/6). Ele sunt prezente atât în lumea gepidică (*Csallany* 1961, pl. 103/9, 185/4) cât și în mediul longobard din Câmpia Panoniei până în nordul Italiei (*Boná* 1976, fig. 33, 36-37; *Hessen* 1968, 15), cu încadrări în secolele VI-VII.

Cea mai mare parte a ceramicii fine cenușii are suprafața acoperită cu slip și decorată, fie prin polisare, fie prin ștampilare. Ornamentele acoperă în general jumătatea superioară a vaselor, rareori coborând sub mediana vasului.

În cazul vaselor cu decor lustruit motivele ornamentale sunt realizate cu ajutorul liniilor dispuse izolat sau în benzi și a benzilor late alternate cu suprafețe mate, dispuse în diverse combinații: linii în zigzag dispuse orizontal sau pe verticală, trasate uniform sau neglijent (fig. 13/11, 19/3, 14/12, 14, 24/4), șiruri de linii drepte, dispuse în benzi sau fascicule (fig. 14/14, 16, 24/2, 13) ori în alternanță cu linii în val (fig. 14/13), cu decor romboidal sau în formă de grilaj (fig. 14/1, 15, 24/1, 2, 25/13), benzi late verticale care acoperă gâtul recipientului (fig. 18/11, 20/6.) sau încadrând alte motive decorative.

Sub impulsuri multiple, ceramica gri cu decor lustruit cunoaște o largă răspândire în bazinul mijlociu și inferior al Dunării din secolul al IV-lea și până în secolul VII. În spațiul intracarpatic astfel de descoperiri se regăsesc atât în perioada romană târzie (*Protase* 2000, harta VIII) cât și în epoca migrațiilor. În așezările de la Morești și Bratei ornamentica este în mare parte identică cu cea întâlnită în așezarea de la Stupini (*Horedt* 1979, fig. 66-67; *Bârzu* 1994-1995, 251, 10/11-14; 14/1-11, 13-14) indicând, dacă nu aprovizionarea din aceleași ateliere, contemporaneitatea siturilor.

Ceramica ștampilată a fost constatată în inventarul locuințelor L₃, L₂₁ și L₂₆, prin câte un singur fragment. Două dintre exemplare sunt decorate cu benzi de unghiuri succesive (fig. 11/1, 24/12). Acest motiv ornamental se regăsește în repertoriul decorativ de la Morești (Dej, Porumbenii Mici (*Horedt* 1979, 138, fig. 68/1-7), Dipșa (*Gaiu* 1993, fig. 4/4, 6/2), Bistrița (*Gaiu* 1992), Șirioara (*Gaiu* 1984, pl.),

Dumitrița, Galații Bistriței, Podirei (*Gaiu 1999*) cu datări de nu depășesc a doua treime a secolului VI (*Horedt 1979*, 140). Vasul din L₂₁ este decorat cu impresiuni în formă de sâmbure de migdală (fig. 21/6). Analogiile din regiunea Sirmium (*Simoni 1977*, 218-219, pl 4/2; *Popović 1987*, fig. 17/8) concordă spre o datare în secolul VI până la venirea avarilor (568).

În repertoriul motivelor ștampilate din epoca avară (*Kiss 1992*, 49 sqq, tab. 2; *Vida 1999*, 35-36, pl. 1, 2) ornamentica de pe ceramica găsită la Stupini nu este întâlnită. În ce măsură avem de-a face cu etape cronologice sau doar cu simple aspecte zonale, ce țin de centre de producție diferite este greu de stabilit. Dar, având în vedere că același motiv se găsește în bazinul Someșului în complexe ce aparțin ambelor grupe (III și IV în cronologia stabilită de K. Horedt), putem lua acest criteriu doar ca indicator și nu ca element de departajare absolută.

Prezența semnelor cruciforme executate prin incizie înainte de ardere pe fundul vaselor (fig. 12/5, 17/8), ridică problema semnificației unor astfel de simboluri. Pe baza analizei vaselor care prezintă motive cruciforme în cadrul olăriei romane de la Porolissum (Gudea 1994) dar și din alte centre (Gudea, Ghiurco 1988, 49-50) s-a degajat probabilitatea legării lor de procesul de evanghelizare. "În proporție covârșitoare, marcarea obiectelor de uz comun cu semne cruciforme a fost o acțiune sistematică și deliberată a primilor creștini" și care se repetă după anul 313 ceea ce înseamnă – în opinia autorului – că „a devenit deja o tradiție creștină” (Gudea 1994, 102). În repertoriul pieselor cu simbolistică creștină de la nordul Dunării vasele cu incizii cruciforme au fost luate în calcul de către majoritatea celor care s-au aplecat asupra începuturilor creștinismului (Gudea-Ghiurco, 1988, 126-127, Zugravu 1997, 415-416), chiar dacă semnificația lor creștină „nu poate fi totdeauna considerată sigură” (Madgearu 2001, 83). Numărul crescând de descoperiri cu caracter creștin de după mijlocul veacului al V-lea și pe parcursul celui următor (Zugravu 1997, 412 sqq) evidențiază un progres evident al creștinismului în teritoriul nord-dunărean care antrenează atât populația romană cât și pe germanicii așezați în teritoriul intracarpatic. În acest context, o probabilă simbolistică creștină, pentru vasele cu incizii cruciforme de la Stupini și Morești (Horedt, 1979, fig. 45/7), poate fi de admis.

În afara ceramicii în complexe de la Stupini au apărut o serie de obiecte uzuale și de port. Se remarcă prezența gresiilor pentru ascuțit lame sau vârfuri, primele cu fețele lise, celelalte cu incizii adânci (fig. 13/9, 15/12, 17/12, 22/7, 8). Pentru economia casnică, prezența greutăților și fusaiiolelor atrag atenția asupra ocupațiilor unei populații sătești sedentare. Greutatea de formă conică, perforată, găsită în L₆ era, cel mai probabil, folosită la războiul de țesut vertical. Piese de aceeași formă s-au găsit grupate spre marginile gropilor unor locuințe, fapt care indică funcționarea unor ateliere de țesut (*Horedt 1979*, 151-152).

S-a găsit o singură piesă de port, un piepten bilateral din os cu nituri de bronz, decorat cu benzi de linii verticale și oblice incizate, în inventarul L₉ (fig. 14 /17). Acest tip de piepten devine un obiect obișnuit în epocă, în Transilvania fiind înregistrate 28 de locuri, majoritatea cu depuneri funerare (*Cseh 1990*, 55, lista 18, harta 18) din secolele V – VII, încât apelul la analogii nu se justifică, valențele cronologice ale acestora fiind, pentru această perioadă, irelevante.

Lipsa unor materiale care să ofere elemente mai strânse de datare – moneda din L, ar fi oferit eventual doar un *terminus post quem* în datarea complexului – încadrarea cronologică a așezării de la Stupini se poate realiza doar pe baza analogiilor oferite de descoperirile din alte stațiuni. Apropierea care se pot stabili cu tipologia materialului ceramic de la Morești, din nivelul b al așezării 1 de la Bratei și din alte părți, arată că așezarea se constituie, probabil, în ultimele decenii ale secolului V și se desfășoară pe parcursul secolului VI. Numărul extrem de mic al vaselor borcan lucrate cu mâna, poate fi luat și el în considerare. În necropolele gepide din Transilvania ceramica lucrată cu mâna apare mai ales în orizontul târziu.

Analiza ceramicii și intersectarea unor complexe indică existența a două etape în desfășurarea habitatului din epoca migrațiilor de la Stupini. În aceeași direcție conduce și raportul dintre complexe care dispun de instalație de încălzire și cele în care lipsește, în sensul că cele dintâi par mai târzii.

Departajarea destul de tranșantă între categoriile ceramice găsite în unele complexe din cele două sectoare poate să ofere posibilitatea unor distincții de natură etno-culturală, dar care, în lipsa unor descoperiri de același tip, rămân de clarificat mai târziu.

Dacă o mare parte a olăriei de uz comun reprezintă, prin forme și tehnica de modelare, evoluția firească a categoriilor epocii anterioare, și care intră în repertoriul comun populațiilor din regiune, alte categorii – vasele în formă de pară sau în formă de pungă, cana cu tub de scurgere, vasele cu decor stampilat, sunt răspândite de către gepizi în Transilvania. O anumită uniformitate în cultura materială a epocii pe spații întinse reduce posibilitatea unor diferențieri etno-culturale. Departajările între o componentă și alta pot oferi indicii pentru stabilirea etnicului locuitorilor (*Bârzu-Brezeanu 1991*, 210-211; *Harhoiu 1990*, 147). La Stupini cele din urmă apar într-un număr redus, însă o atribuire a așezării în favoarea romanicilor rămâne de probat și prin alte descoperiri.

Necropolele cu zeci de morminte și numeroase așezări identificate arată faptul că regiunea a intrat în zona ocupată de către gepizi din a doua jumătate a secolului V și până în primele decenii ale secolului VII. Prezența acestora a influențat și cultura materială a populației locale ducând la un proces de aculturație în urma căruia surprinderea arheologică a diverselor componente etnice, în cazul așezărilor, devine aproape imposibilă.

Deși am lăsat în afara prezentării noastre nivelul de locuire mai recent, din secolul VIII-IX, nu putem să nu remarcăm modificarea radicală a tipului de habitat față de locuirea din perioada regatului gepid. Materialul arheologic restrâns și numărul mic de complexe cercetate nu ne dau posibilitatea să stabilim, deocamdată, dacă a avut loc o fractură în evoluția așezării sau doar o modificare a culturii materiale sub presiunea unor impulsuri etnice noi. Poate că o viitoare dezvoltare a cercetărilor va oferi mai multe precizări în această privință.

L'HABITAT DES Vème – VIème SIÈCLES P.CHR. DE STUPINI (DÉPARTEMENT DE BISTRITA-NASAUD) (Résumé)

La localité est située au Nord-est de la Transylvanie, à la ligne de partage des eaux entre les bassins des rivières Mureș et Someșul Mare, mais, par le ruisseau qui part de la limite de la localité, entre dans l'aire du Someș. Les fouilles faites pendant la dernière décennie ont eu comme résultat l'identification des deux stations à niveaux d'habitat qui débutant dans la préhistoire et se succèdent jusqu'à l'époque féodale. Le premier de ces points situé à l'Ouest de la localité, investiguer par les fouilles archéologiques de 1991, 1994-1995, au lieu-dit «Vătaștină», a identifié 28 complexes d'habitat et 6 fosses à provisions, dont 21 habitations et les fosses, appartiennent à la période des migrations, 2 habitations datent depuis l'âge du bronze et quatre habitations des VIIIème-IXème siècles p.Chr.

Les habitations des Vème-VIème siècles sont des habitations de surface (2), enterrées à des profondeurs de 0,40-1,20 m du niveau d'édification. Ayant un plan rectangulaire, celles-ci ont été élevées sur des pièces en bois – généralement les traces des piliers qui soutenaient la toiture manquent. La surface des habitations varie entre 8 et 15 m². Le plancher était fait de terre glaise tassée au maillet, sans d'autres aménagements. A peu d'exceptions près (L₉, L₁₀, L₁₇, L₁₉, L₂₂ et L₂₆), à l'intérieur, toute trace d'âtre et de four, manque. L'inventaire archéologique des habitations est composé, pour la plupart, de récipients, dont la majorité est fragmentaire.

L'exception est représentée par l'inventaire d'une habitation détruite par les travaux agricoles, qui nous a amenés à commencer les fouilles, et à examiner l'habitation L₃, d'où l'on a pu reconstituer plusieurs récipients travaillés à la roue, en pâte rouge-brique, ayant des cailloux dans leur composition (fig. 7, 8), appartenant à des pots au corps bombé, aux épaules oblongues, à ouverture large, et bord

rabattu et arrondie. Dans L₃ excepté les récipients rouge-brique, on a trouvé encore deux récipients en pâte grise fine, dont un à décoration estampillée (fig. 9/1).

Quant au reste des habitations, il prévaut la céramique de cuisine, travaillée en pâte, avec du sable, micro-graviers et cailloutis, de couleur grise ou noirâtre appartenant à des récipients à capacités réduites ou moyennes. Travaillés au tour, les récipients présentent des côtes à l'intérieur, et parfois des cannelures légères, à l'extérieur. Du point de vue technologique, on peut distinguer plusieurs groupes de récipients, en fonction de la façon de dégraissage, de couleur, de l'aspect des surfaces, mais, généralement, la céramique grise grumeleuse, continue, du point de vue technologique et de la forme, la céramique commune romaine. La forme des récipients est assez homogène et se réduit en essence, au type de pot sans anse, au corps ovoïde ou globulaire, aux épaules plates ou proéminentes, au col court et bord rabattu. Le profil des bords présente une multitude de variations, qui cassent, en quelque sorte, l'uniformité de la forme. Généralement, c'est une forme céramique sans décoration, ou, ayant une ornementation qui se réduit à des cannelures légères et à des bandes de lignes horizontales situées sur les épaules. Excepté les pots, on a identifié des fragments de tasses, de jattes, de récipients à provisions.

La céramique grise fine est réduite par rapport à celle d'usage commun, mais elle est beaucoup plus riche quant aux formes et ornementation. On rencontre des récipients sous la forme d'une bouteille, des récipients bitronconiques, des jarres, des assiettes, des jarres et des tasses.

Le récipient à corps bitronconique (fig. 14/1) est connu d'une série de découvertes dans la région du Danube moyen de la fin du IVème et le début du Vème siècle. A Mahren et en Autriche, il y a ce type de récipients dans des inventaires funéraires provenant de la fin du Vème et le début du VIème siècle. Une bonne analogie pour le récipient de L₂₆, serait le récipient du tombeau de Morești «Podei» (Horedt, 1979, fig. 71/8).

La majorité des récipients gris fins ont la surface décorée. La plupart présente des motifs décoratifs réalisés par polissage: des lignes ondulées, suites de lignes droites, des bandes larges alternant avec des surfaces mates, des losanges, décoration en grille, en diverses combinaisons. Les récipients à décoration polie sont répandus dans la région du limes danubien et les zones avoisinantes à partir du IVème siècle jusqu'au VIIème siècle. Les formes et l'ornementation de ces récipients ont des analogies apparentées dans les habitats des Vème – VIème siècles de Bratei et de Morești.

Dans les habitations L₃, L₂₁ et L₂₆, on a trouvé des fragments de récipients décorés par estampillage. Ceux-ci, mais aussi le vase-théière (24/13) de L₂₆, sont des pièces directrices pour les antiquités gépides. Le motif angulaire, estampillé sur les pièces de L₃ et L₂₆ est présent sur les formes céramiques des habitats de Morești, Porumbenii Mici, Dipșa, Șirioara, Podirei, Dumitrița, datées avant le dernier tiers du VIème siècle. On a trouvé des vases-théière en Transylvanie à Bratei, Morești, Bezid, Dipșa, Alba Iulia, Șeica Mică, Cipău, Sf. Gheorghe, Biharea, Pecica.

Excepté les récipients, il y a aussi d'autres objets liés à l'industrie ménagère : des fusaïoles, des poids pour le métier à tisser, des grès à aiguiser. Les pièces communes se réduisent à un simple peigne, bilatéral, employé du IVème jusqu'au VIIème siècle. L'habitat de Stupini appartient du point de vue ethnoculturel à l'horizon à tombeaux à la file du temps du royaume Gépide, et peut être daté aux dernières décennies du Vème et VIème siècle, jusqu'en 567.

Bibliografie

Anghel-Blăjan 1977	Gh. Anghel, M. Blăjan, <i>Săpăturile arheologice de la Sânmiclăuș (com. Șona, jud. Alba)</i> , în <i>Apulum</i> XV, 1977, 285-307.
1979	<i>Săpăturile arheologice de la Sânmiclăuș — „Grușor”, comuna Șona, jud. Alba, 1973. Raport preliminar</i> , în <i>Materiale</i> XIII, Oradea 1979, 281-288.
Baltag 1982	Gh. Baltag, <i>Locuințe, ateliere și instalații de foc din secolele IV-VIII în așezarea de la Sighișoara „Dealul Viilor”</i> , în <i>Revista Muzeelor și monumentelor, Monumente istorice și de artă</i> , 2, 1982, 2, 44-50.

- Bârză 1994-1995 L. Bârză, *La station no 1 de Bratei, dép. De Sibiu (IV – VII siècles)*, în *DaciaNS*, 1994-1995, p 239-295.
- Bârză-Brezeanu 1991 L. Bârză, S. Brezeanu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, București 1991.
- Boná 1976 I. Boná, *The dawn of the dark ages*, Budapest 1976.
- Cosma 1995-96 C. Cosma, *Așezări și tipuri de locuință în spațiul Transilvaniei intracarpatică în secolele V-VI d.Ch.*, în „*Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*” Oradea-Cluj, 1995-1996, 39-45.
- 1996 Iernut, punctul „Pe Șes”, în *Cronica cercetărilor arheologice*. Campania 1995, Brăila 2-5 mai 1996.
- 1997 Iernut – Sfântu Gheorghe, punctul „Pe Șes”, jud. Mureș, în *Cronica cercetărilor arheologice*. Campania 1997, Călărași 1998, p 31-32.
- Crișan 1968 E. Crișan, *Un biberon hallstattian*, în *ActaMN* 5, 1968, p 405-408.
- Cseh 1990 J. Cseh, *Adatok az V-VII Századi gepide emlékanyag egységéhez*, în *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve*, 7, 1990, 29-77.
- 1994-1995 Kora népvándorlás kori teleprészet a Tiszazagban, în *ArchErt*, 121-122, 1994-1995, 115-129.
- Dănilă 1975 Șt. Dănilă, *Depozitul de bronzuri de la Stupini*, în *SCIVA* 27, 2, 1975, 225-229.
- Dumitrașcu 1994 S. Dumitrașcu, *Biharea. Săpături arheologice 1973-1980*, Oradea 1994.
- Gaiu 1984 C. Gaiu, *Așezarea prefeudală de la Șirioara*, în *Marisia* 13-14, 1984, 59-64.
- 1992 Le cimetière gepide de Bistrița, în *DaciaNS*, 36, 1992, p 115-124.
- 1993 Așezarea din secolul al VI-lea de la Dipșa, jud. Bistrița-Năsăud, în *RB*, 7, 1993, 91-107.
- 1994 Săpăturile arheologice de la Ocița, com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud, în *RB*, VIII, 1994, p 49-54
- 1999 Așezarea daco-romană de la Stupini, în *Napoca. 1880 de ani de la începutul vieții urbane*, Cluj-Napoca, 1999, p.84-96
- Gudea 1994 N.Gudea, *Semne în formă de cruce pe vase romane de la Porolissum. Despre semnele în formă de cruce incizate sau zgâriate pe obiecte de uz comun în epoca preconstantiniană*, în *ActaMP*, 18, 1994, p95-110.
- Gudea, Ghiurco 1988 N.Gudea, I.Ghiurco, *Din istoria creștinismului la români. Mărturii arheologice*, Oradea, 1988.
- Harhoiu 1980 R. Harhoiu, *Romanici și migratori în Dacia Transilvană în secolele IV-VII*, în *ARMSS*, seria IV, tom XII, 1987, 137-149.
- Hessen 1968 Otto von Hessen, *Die Longobardische Keramik aus Italien*, Wiesbaden, 1968.
- Horedt 1979 K. Horedt, *Morești. Grabungen in einer vor-und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenbürgen*, Bucurest 1979.
- Kiss 1979 A. Kiss, *Das Gräberfeld und die Siedlung der awarenzeitlichen germanische Bevölkerung von Kölked*, în *FoliaArch*, 30, 1979, 185-191.
- 1988 Előzetes jelentés (II) a Kölked-feketekapui avarkori település és temetők ásátásáról, în *FoliaArch*, 39, 1988, 173-194.
- 1992 Germanen in awarenzeitlichen Karpatenbecken, în *DaimF, Awarenforschungen* I, Wien, 35-134.
- Madgearu 2001 Al. Madgearu, *Rolul creștinismului în formarea poporului român*, București, 2001
- Mitrea 1980 I. Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret, în secolele VI-IX e.n.*, în *Carpica* 12, 1980, p 55-190.
- 2001 Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII, *Piatra-Neamț*, 2001.
- Ottomány-Sosztarits 1998 K. Ottomány, O. Sosztarits, *Spätromischer töpferoffen im Südlichen Stadteil von Savaria*, în *Savaria. Pars Archeologica*, 23/3 (1996-1997), Szombathely 1998, 145-217.
- Popovič 1987 M. Popovič, *Contribution of the Studes of the Early Byzantine Viminacium*, în *Starinar*, 38, 1987, 1-37.
- Protase 1987-88 Așezarea autohtonă din secolele IV-VI de la Țaga (jud. Cluj), în *AIAC* 28, 1987-1988, 443-450.
- 2000 *Autohtonii în Dacia*, II, Cluj-apoca, 2000.

- Protase-Țigăra 1959 D. Protase-I. Țigăra, *Șantierul arheologic Sopor de Câmpie*, în *Materiale* 6, 1959, 383-395.
- Szekely 1976 Z. Szekely, *Așezarea prefeudală de la Bezid (jud. Mureș)*, în *Marisia* 6, 1976, 117-123.
- 1992 *Cercetări arheologice la Porumbenii Mici, județul Harghita (așezarea prefeudală)*, în *Marisia* XV-XXII, 1992, 121-128.
- Tejral 1985 *Spätromische und völkervanderungszeitlich Drehsohlenkeramik in Mähren*, în *ArchAustr*, 69, 1985, 105-145.
- Teodor 1978 D.Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V- IX e.n.*, Iași 1978.
- Vagalinski 1999 *Spätromische und völkervanderungszeitlich Drehsohlenkeramik mit eingeläuteter Verzierung südlich der unteren Donau (Bulgarien)*, în Gornlka-Fuchs G, *Die Sântana de Mureș-Černjachov-Kultur*, Bonn 1999, p 155-177.
- Vida 1999 T. Vida, *Die awarenzeitliche Keramik I. (6-7 Jh.)*, Berlin-Budapest, 1999.
- Zugravu 1997 N.Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.

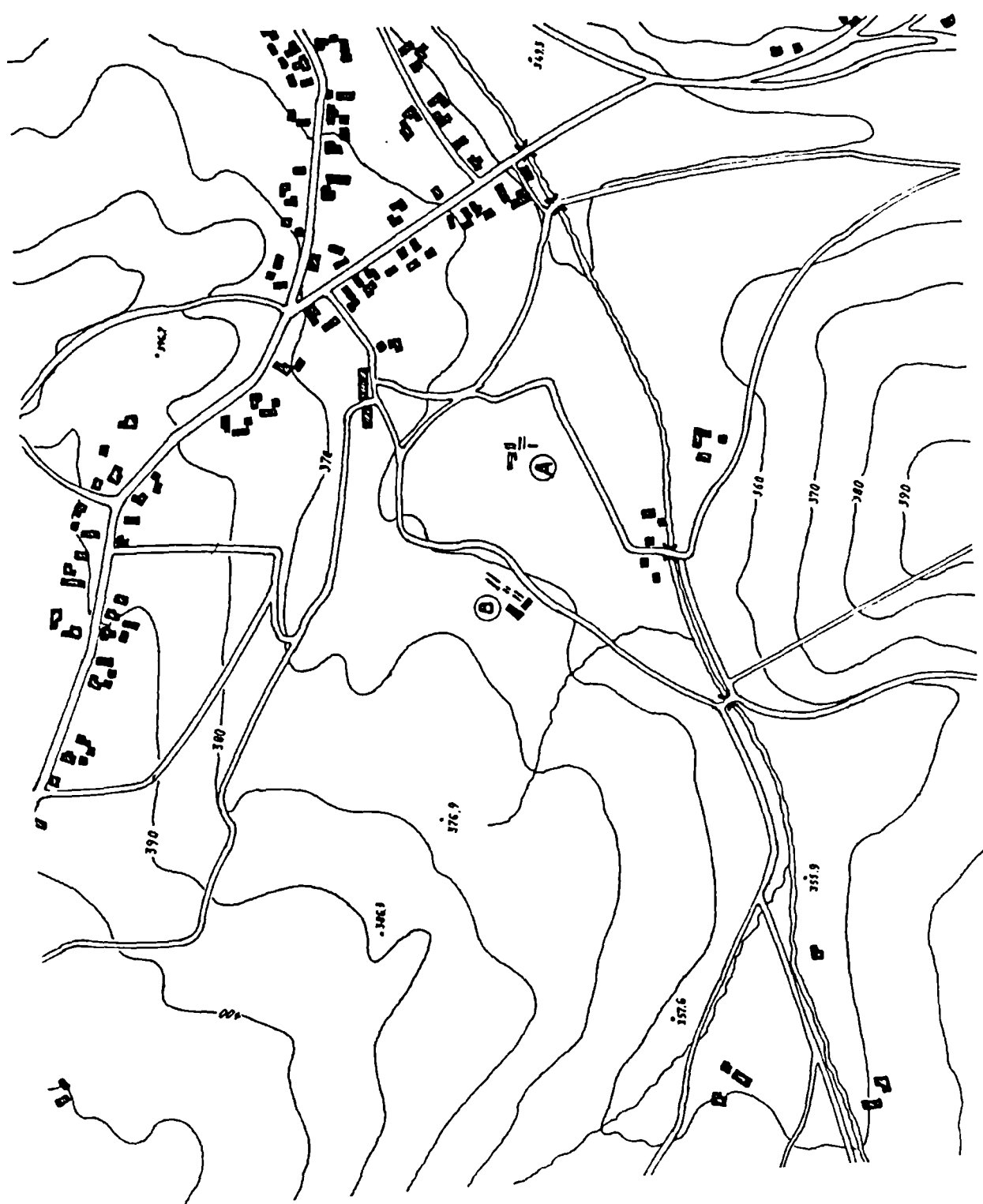

Fig. 2 Plan de situație al așezării.
Fig. 2 Plan de situation de l'habitat.

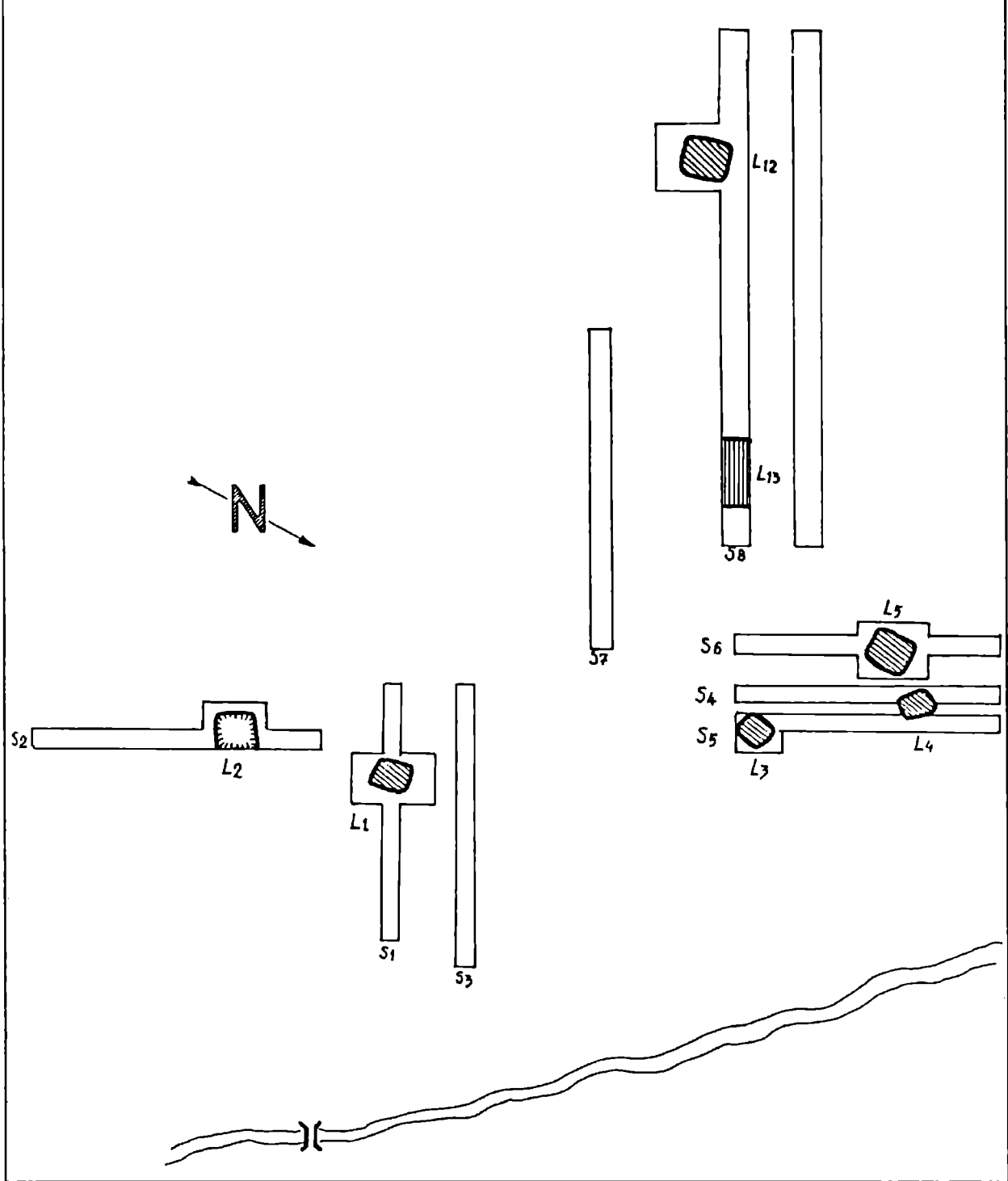

Fig. 3 Planul săpăturilor din sectorul A de la Stupini.
 Fig. 3 Le plan des fouilles dans le secteur A de Stupini.

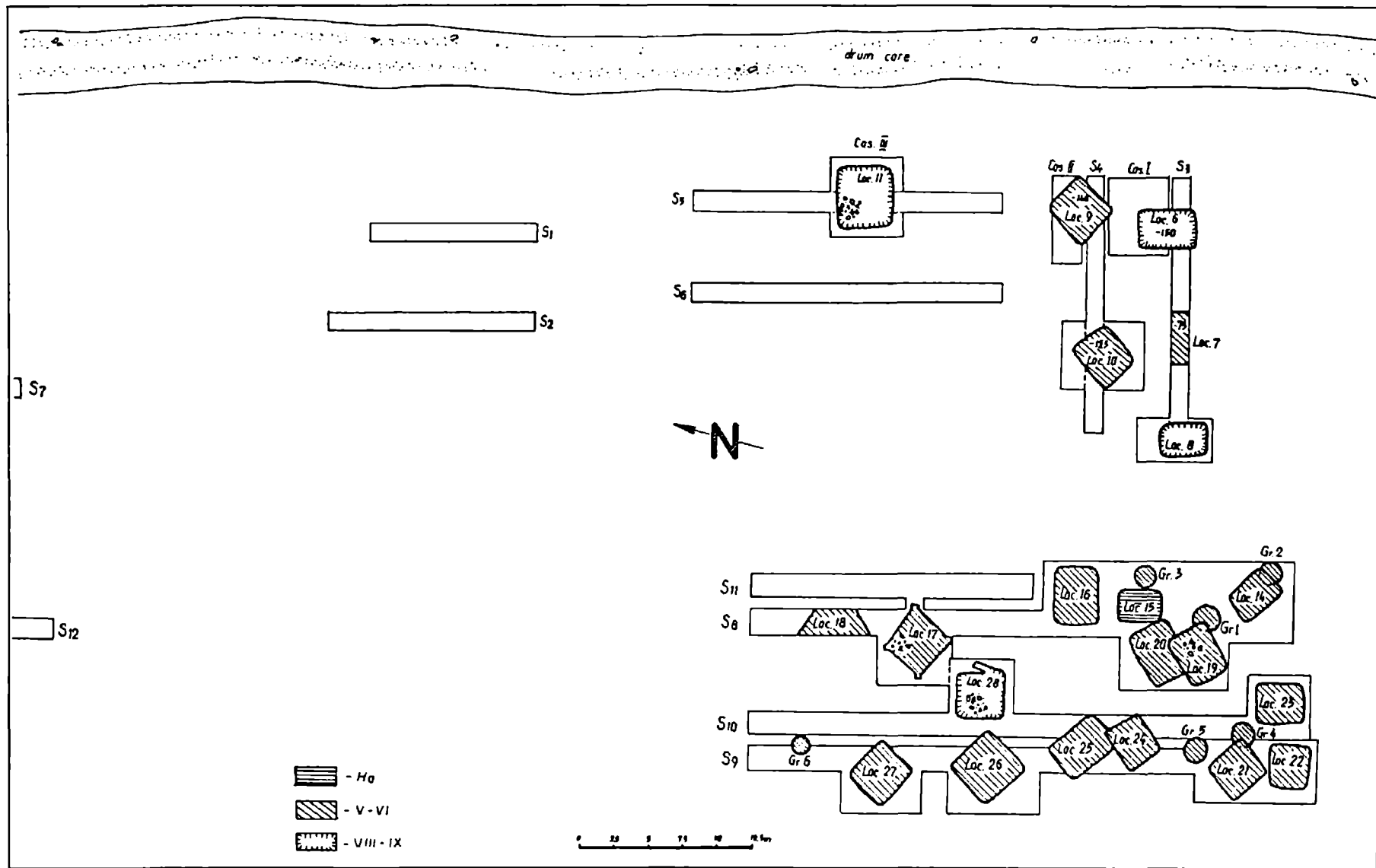

Fig. 4 Planul săpăturilor din sectorul B de la Stupini.

Fig. 4 Le plan des fouilles dans le secteur B de Stupini.

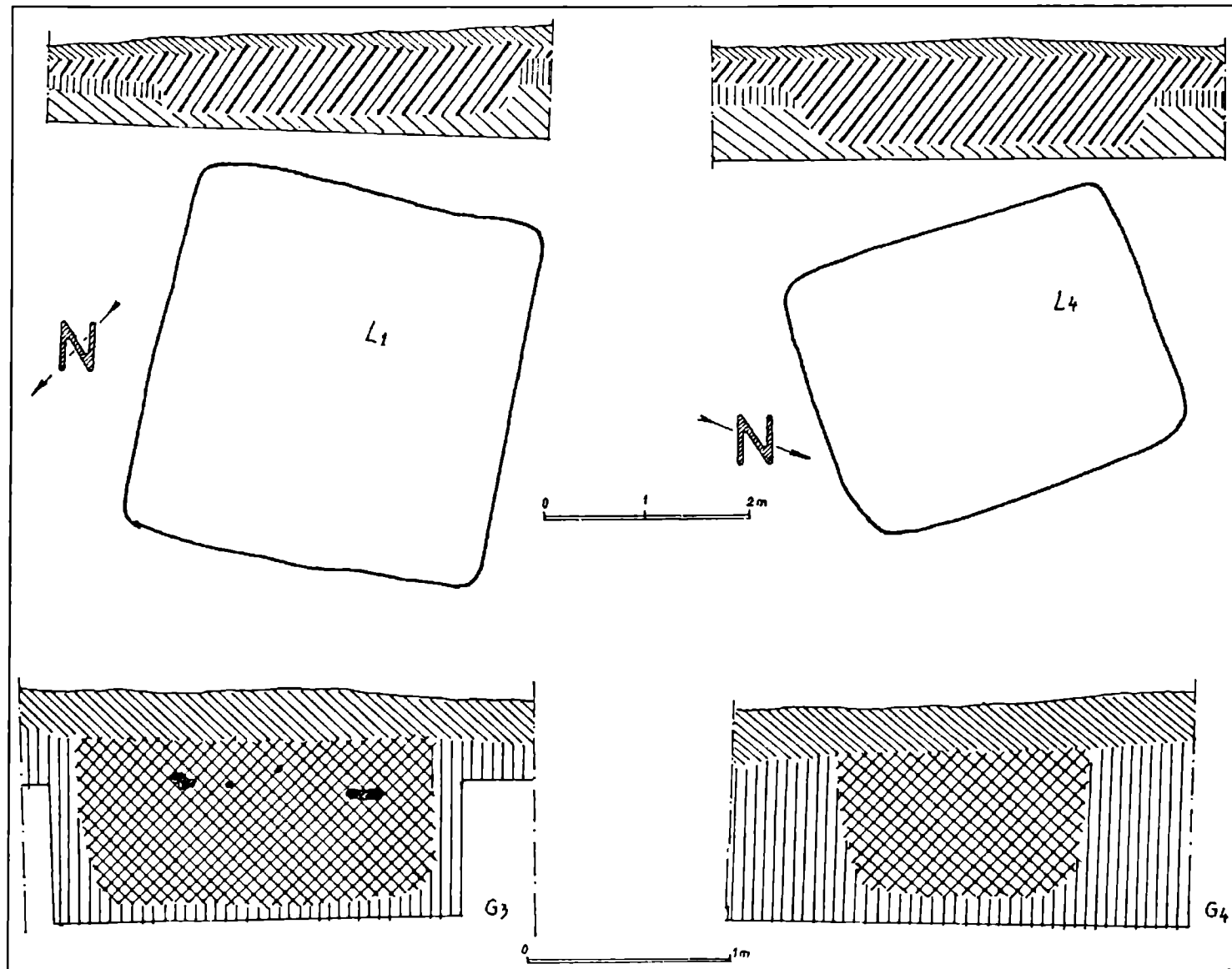

Fig. 5 Planul și profilul locuințelor L1 și L4 și profilele gropilor G3 și G4.

Fig. 5 Le plan et le profil des habitations L₁ et L₄ et les profils des fosses G₃ et G₄.

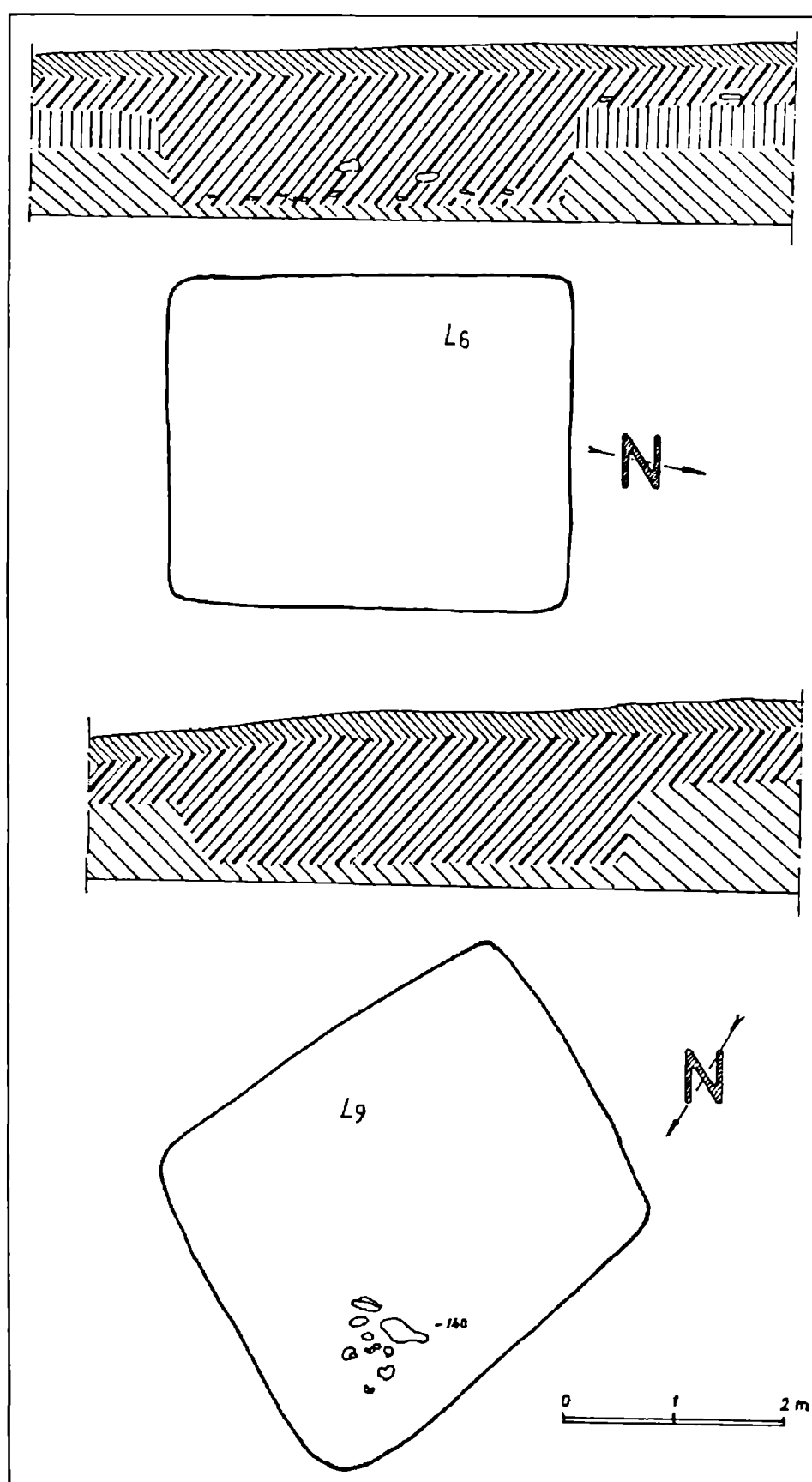
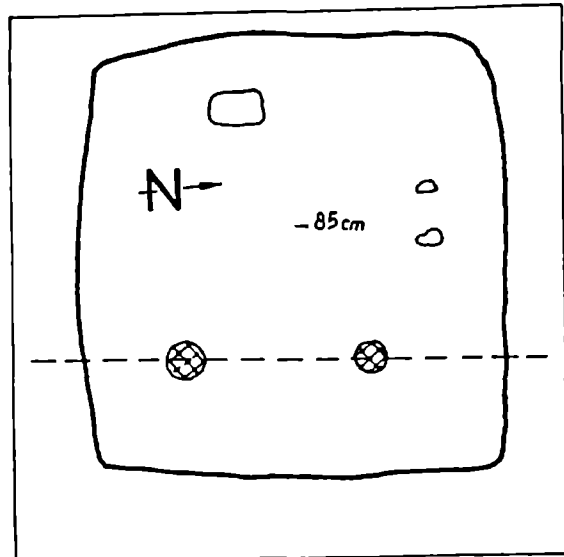
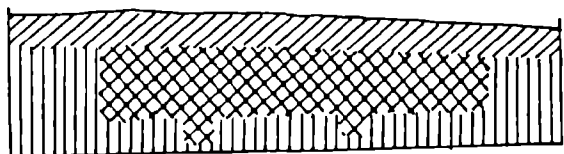
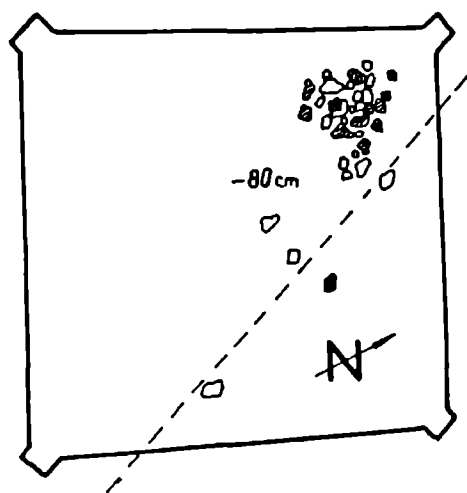
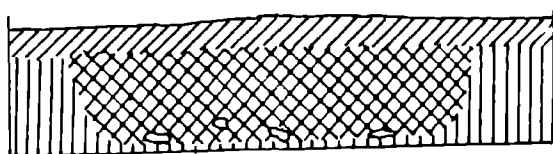

Fig. 6 Planul și profilele locuințelor L₆ și L₉.
 Fig. 6 Le plan et les profils des habitations L₆ et L₉.

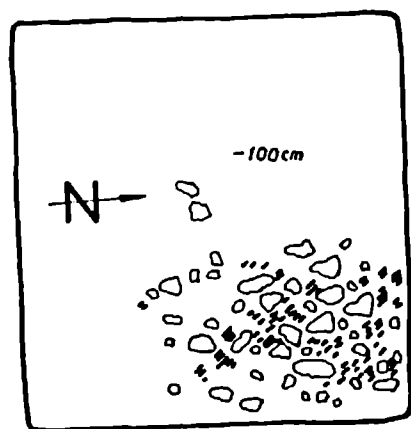
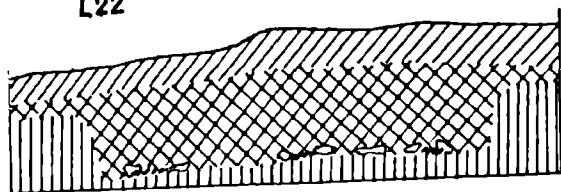
L16

L17

L22

G1

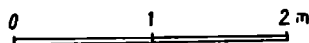
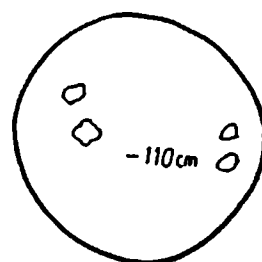
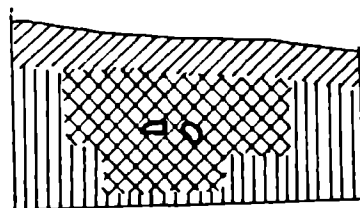

Fig. 7 Planul și profilele locuințelor L₁₆, L₁₇ și a gropii G₁.

Fig. 7 Le plan et les profils des habitations L₁₆ et L₁₇ et de la fosse G₁.

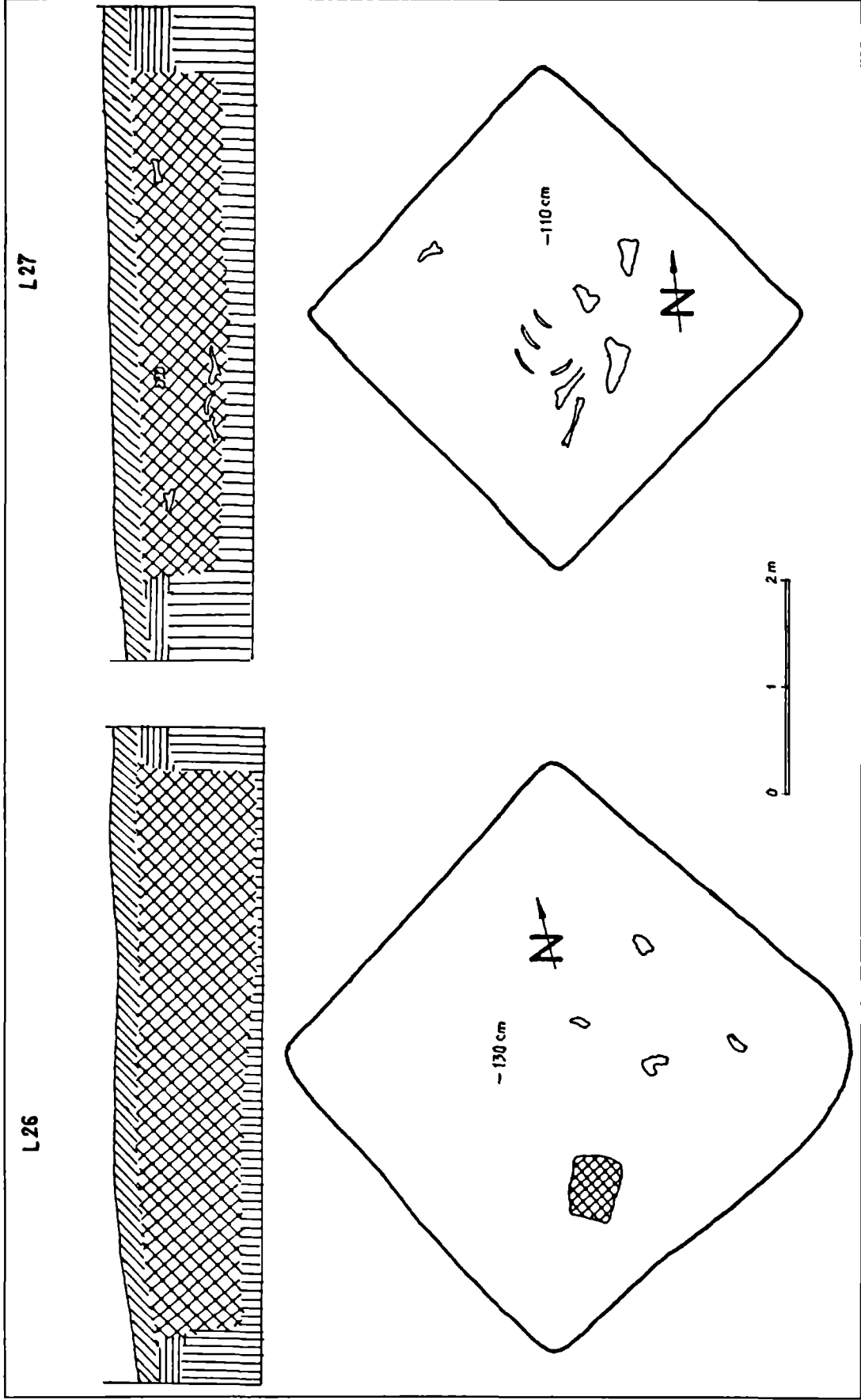

Fig. 8 Planul și profilele locuințelor L₂₆ și L₂₇.
 Fig. 8 Le plan et les profils des habitations L₂₆ et L₂₇.

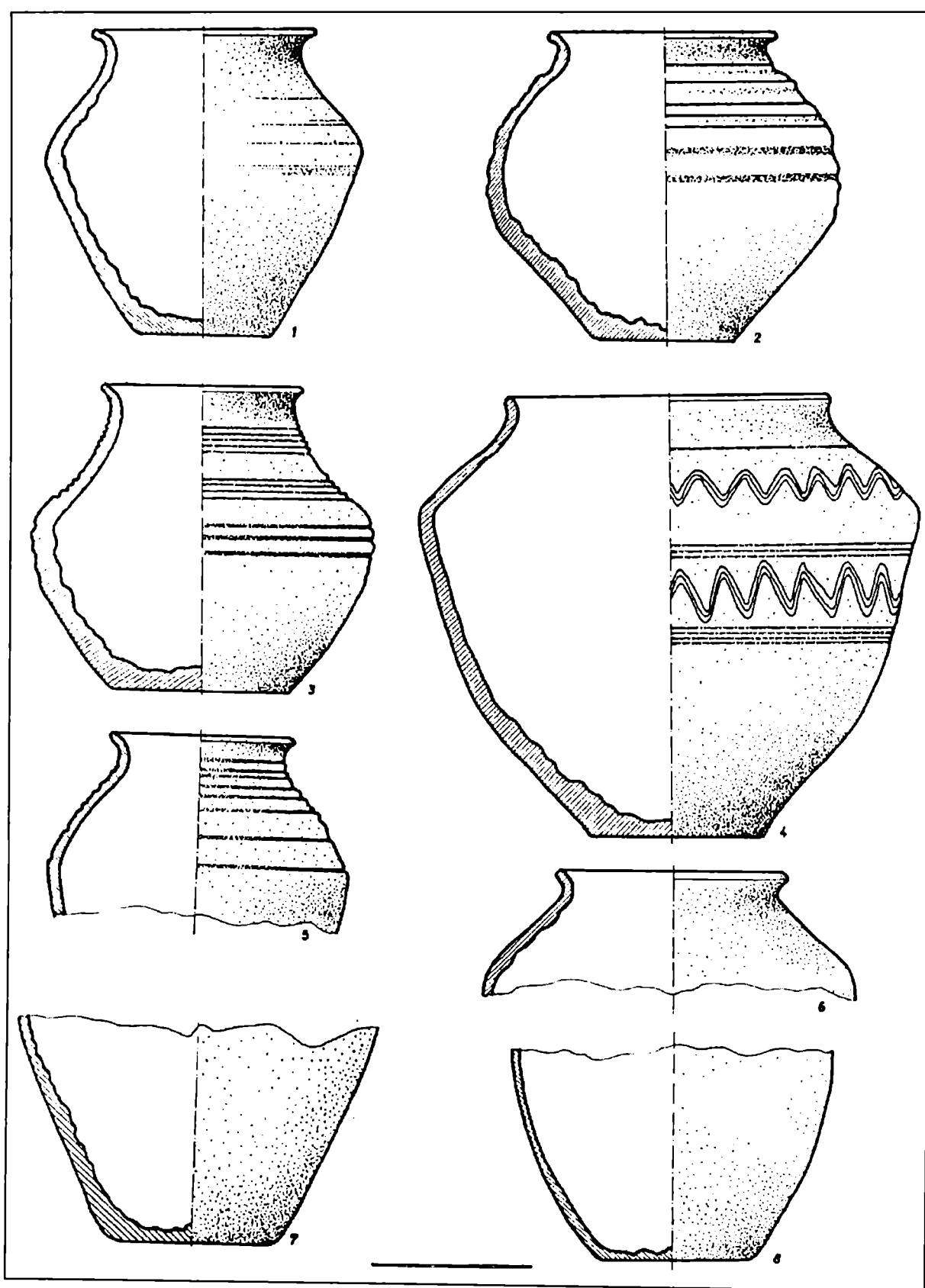

Fig. 9 Ceramică cărămizie din locuința distrusă de lucrările agricole.

Fig. 9 De la céramique rouge-brique dans l'habitation détruite par les travaux agricoles.

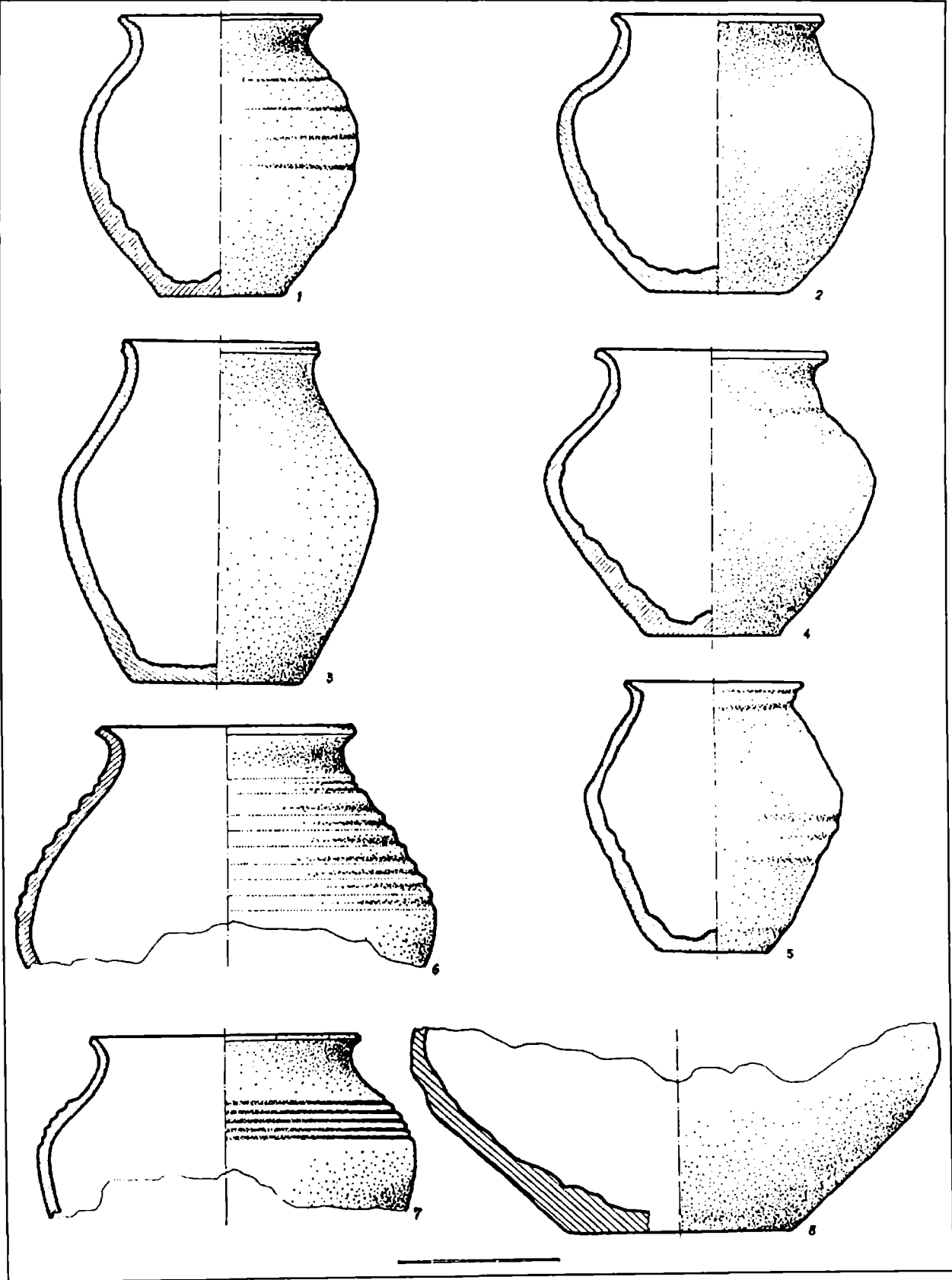

Fig. 10 Ceramică cărămizie (1-2, 4-8) și cenușie (3) din locuința L₃.
 Fig. 10 De la céramique rouge-brique (1-2, 4-8) et grise (3) dans l'habitation L₃.

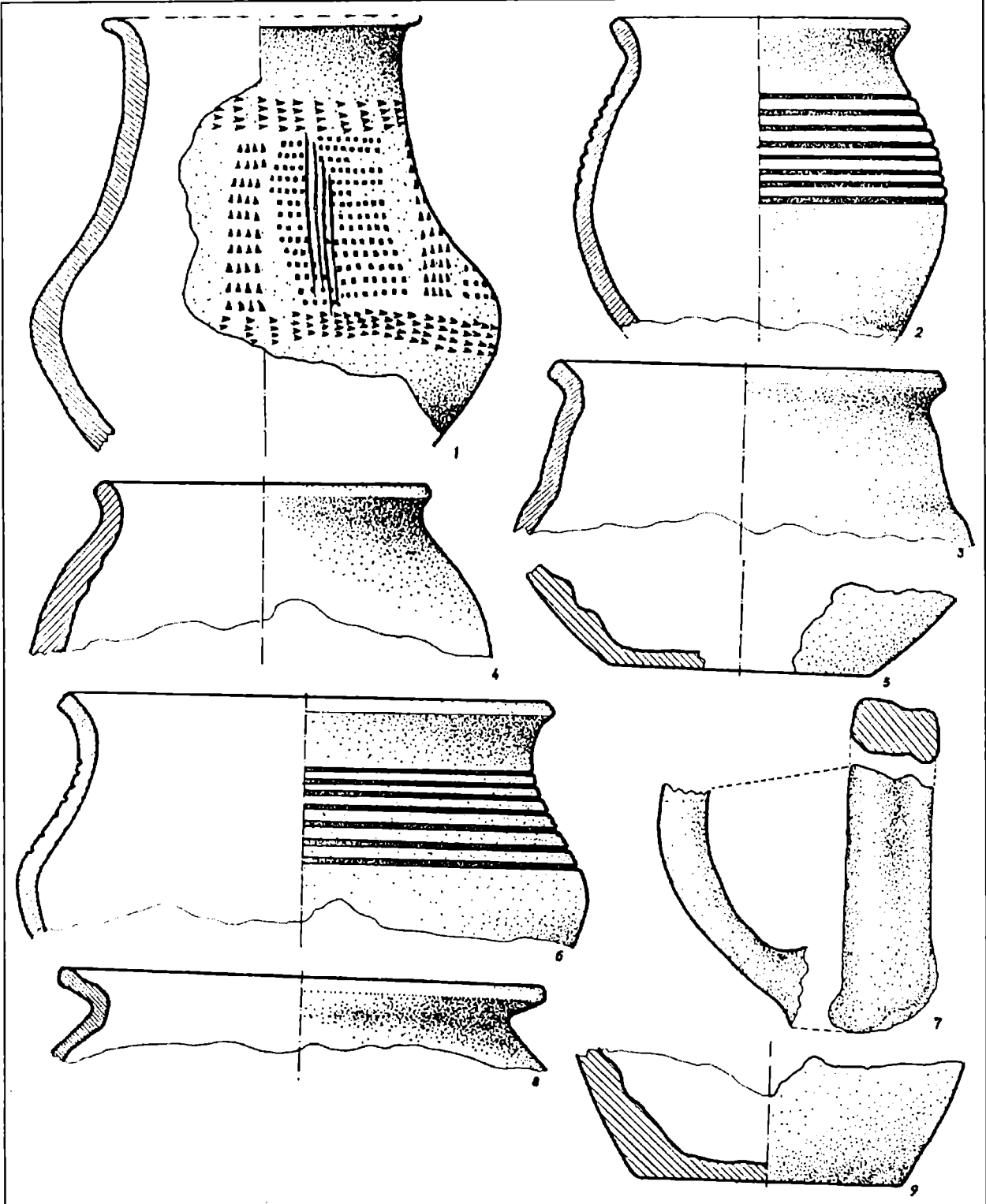

Fig. 11 Ceramică cenușie fină (1) și zgrunțuroasă din locuința L₃ (1-5) și locuința L₄ (6-9)

Fig. 11 De la céramique grise fine (1) et grumeleuse dans l'habitation L₃ (1-5) et l'habitation L₄ (6-9).

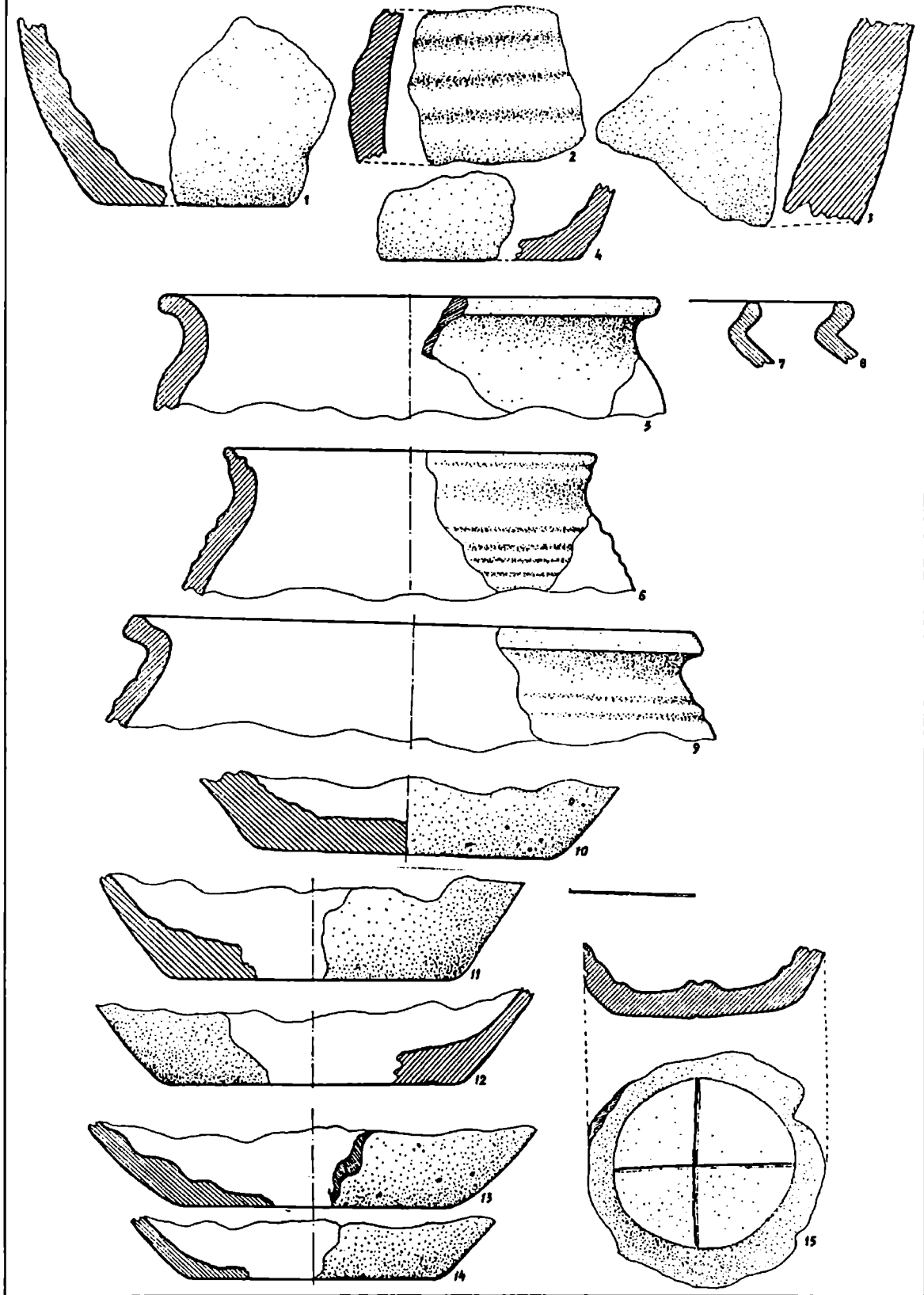

Fig. 12 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (1-14) și brun-cărmizie (15) din locuințele L₁ (1-4), L₄ (5-10) și L₅ (10-15).

Fig. 12 De la céramique grise grumeleuse (1-14) et brun-rougeâtre (15) dans les habitations L₁ (1-4), L₄ (5-10) et L₅ (10-15).

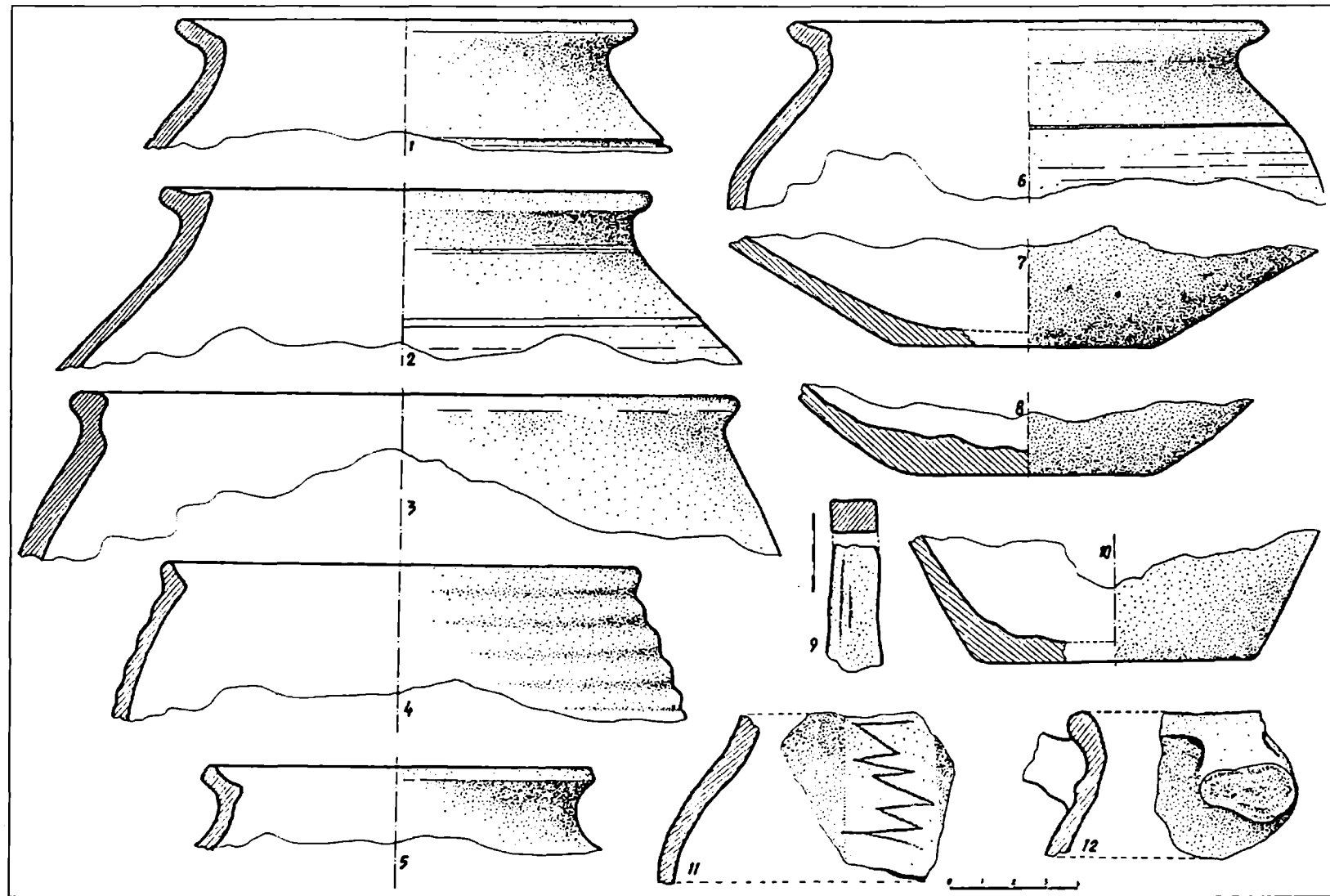

Fig. 13 Ceramică cenușie zgrunțuroasă și fină (11) și gresie din locuința L₆.

Fig. 13 De la céramique grise grumelleuse et fine (11) et du grès dans l'habitation L₆.

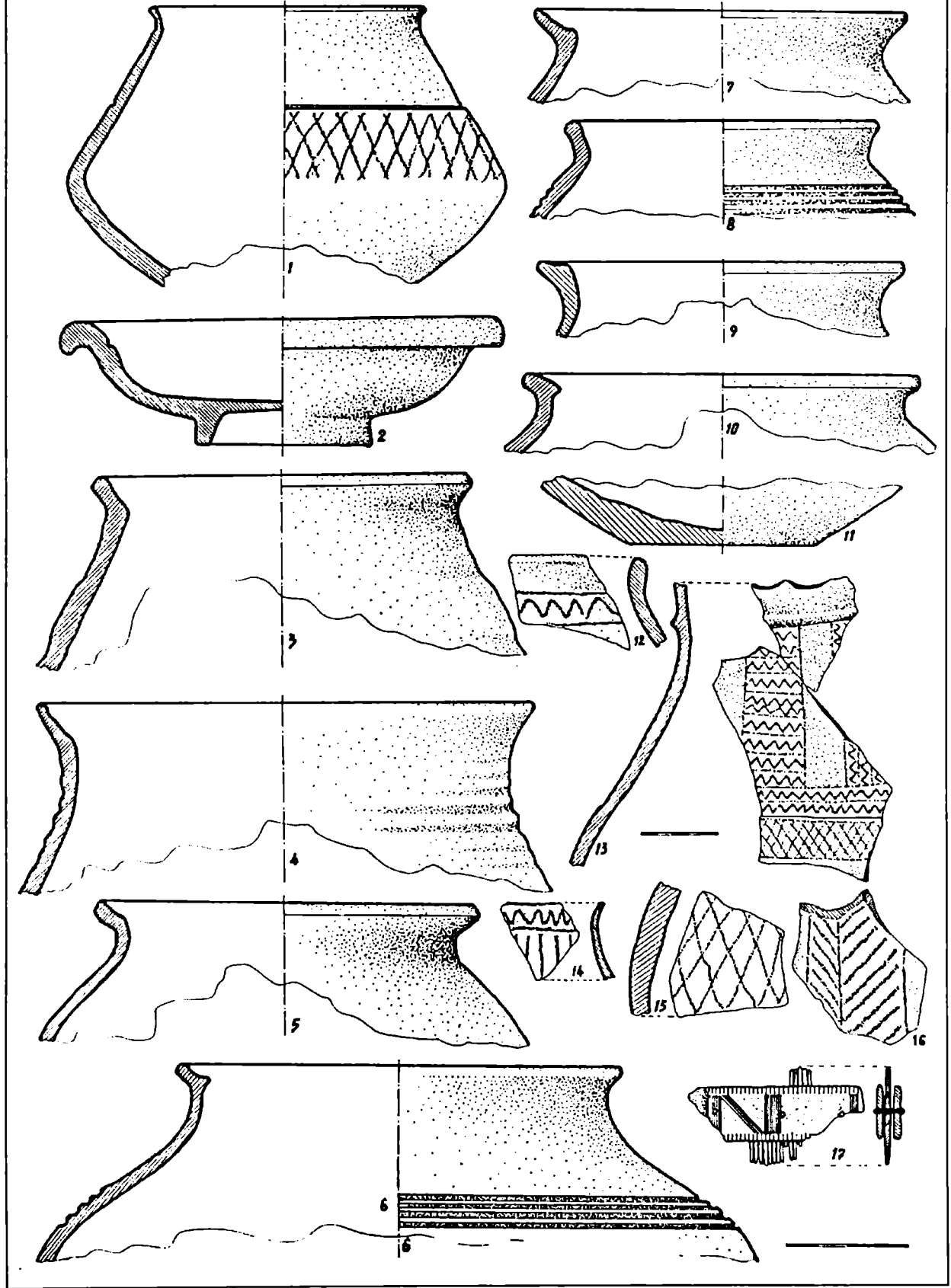

Fig. 14 Ceramică cenușie fină (1-2, 12-13, 15-16) și zgrunțuroasă din locuința L₆.

Fig. 14 Céramique grise fine (1-2, 12-13, 15-16), grumeleuse, dans l'habitation L₆.

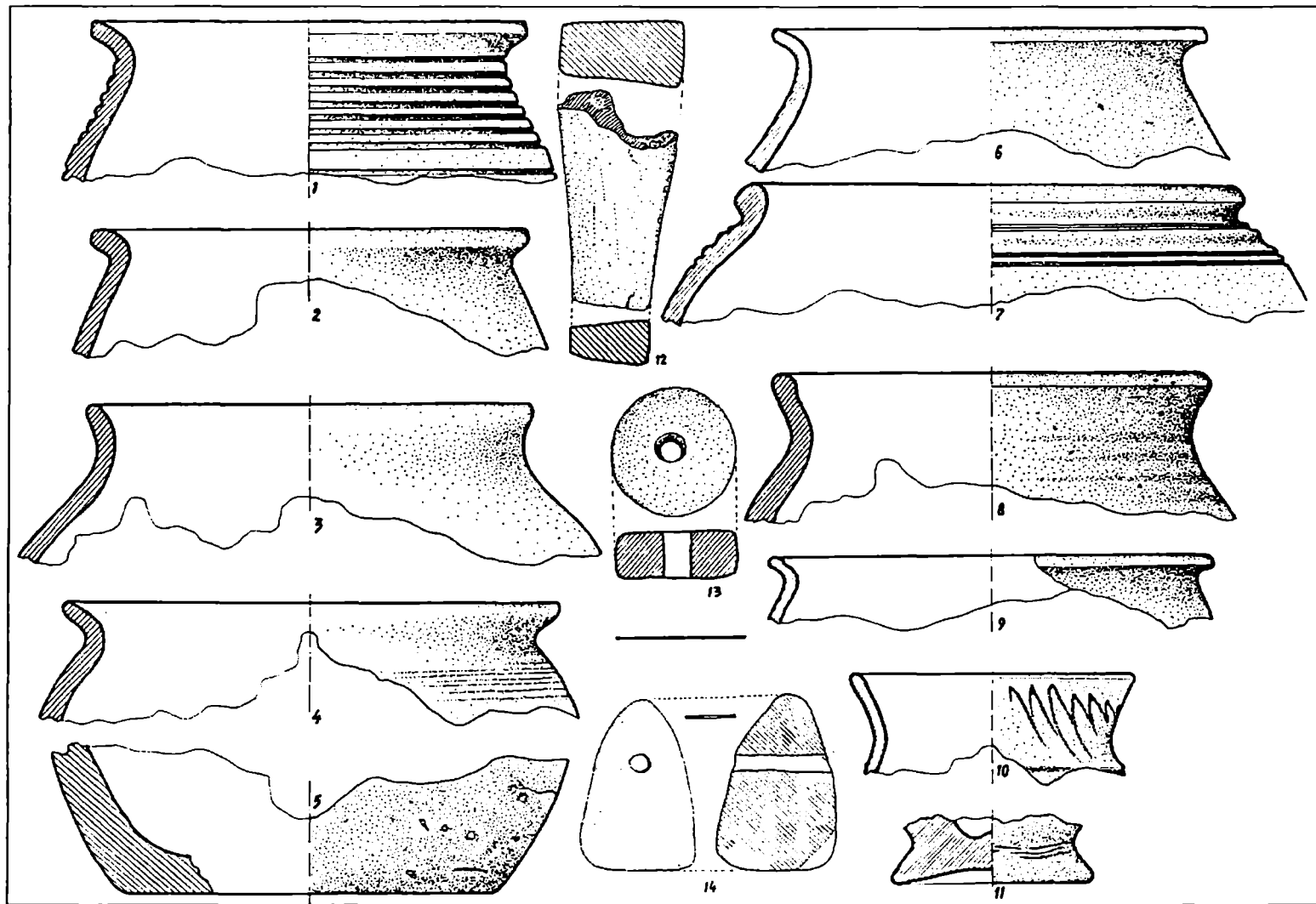

Fig. 15 Ceramică brun-cărămizie (1, 7), cenușie lină (2, 10) și zgrunțuroasă (5-6, 8-9) lucrată la roată, ceramică cărămiziu-negricioasă lucrată cu mâna (3-4) și greutate de lut din L₉.

Fig. 15 Céramique brun-rougeâtre (1, 7), grise fine (2, 10) et grumeleuse (5-6, 8-9) travaillée à la roue; céramique rouge-brique-noirâtre travaillée à la main (3-4) et poids en glaise dans L₉.

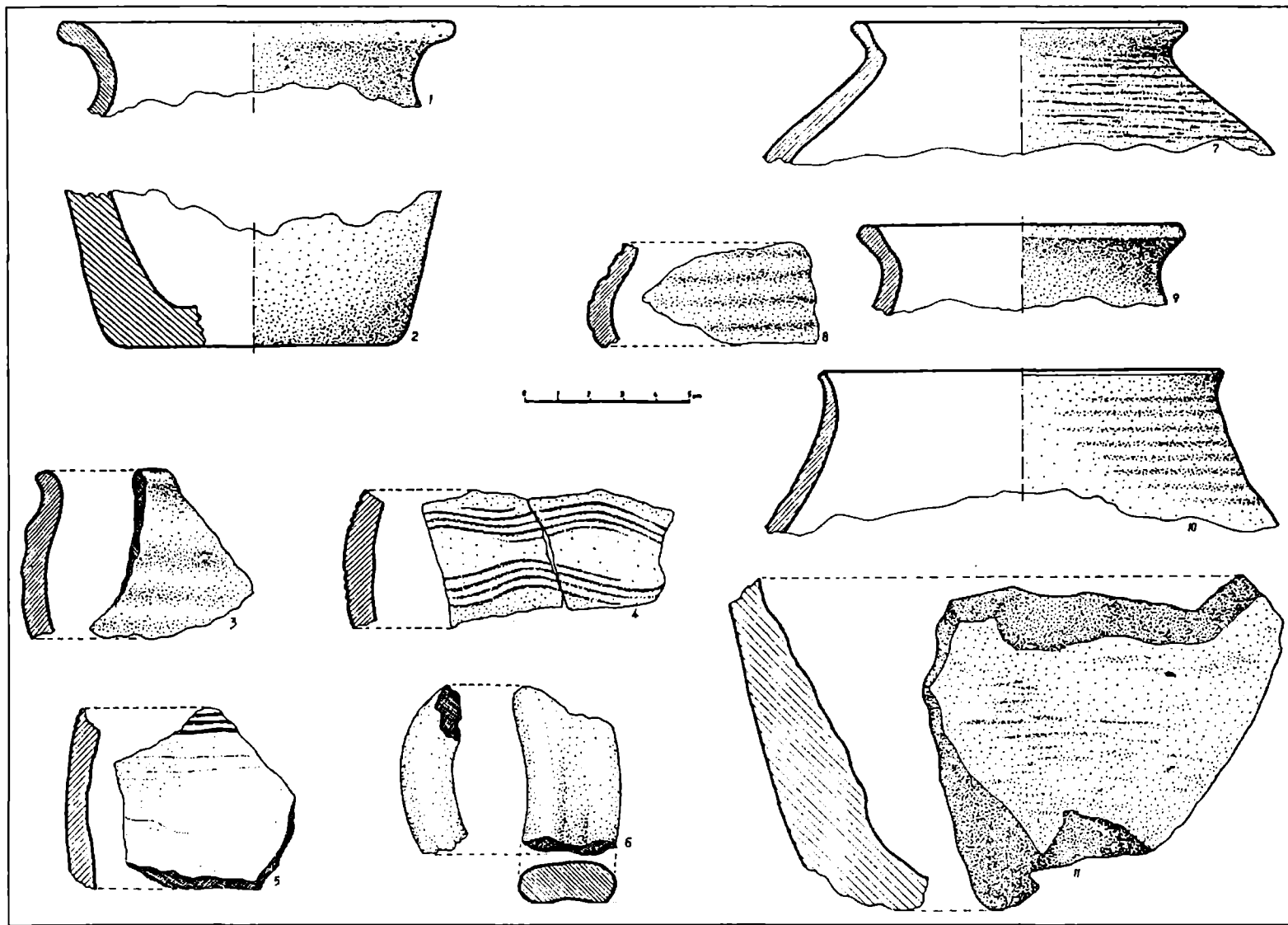

Fig. 16 Ceramică cenușie fină (1), zgrunțuroasă (4-11) și brun-negricioasă (2-3) lucrată la roată și cu mână (2) din L_{10} (1-6) și L_{14} (7-11).

Fig. 16 Céramique grise fine (1), grumelueuse (4-11), brun-noirâtre (2-3), travaillée à la roue et à la main (2) dans L (1-6) et L (7-11).

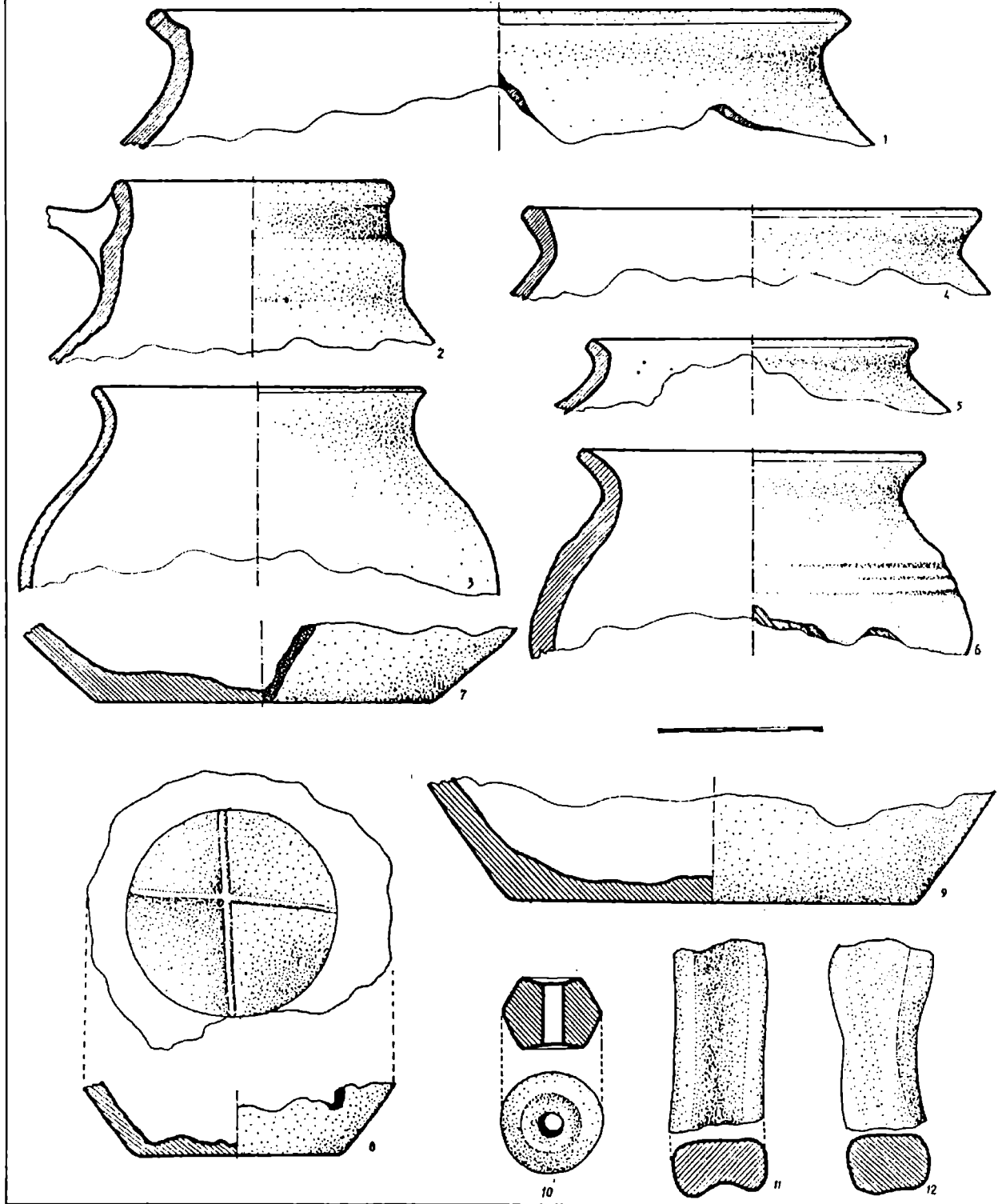

Fig. 17 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (1, 3-7, 9) și brun-cărmizie (2, 8), fusaiole și gresie din L_{14} (1-2), L_{12} (5-6), L_{18} (8-12) și din G_1 (4).

Fig. 17 Céramique grise grumeleuse (1, 3-7, 9), brun-rougeâtre (2, 8), fusaïoles et grès dans L_{14} (1-2), L_{12} (5-6), L_{18} (8-12) et dans G_1 (4).

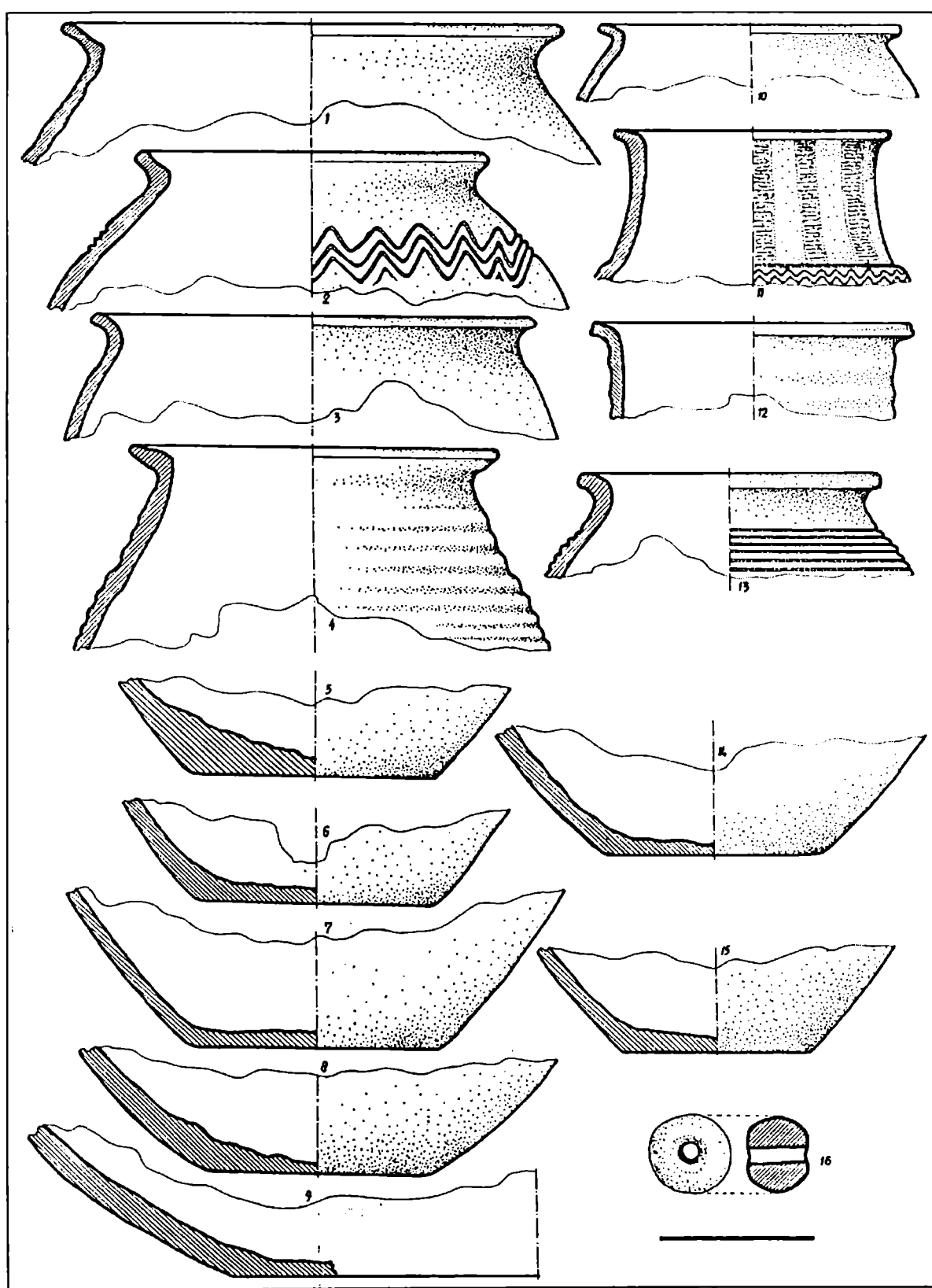

Fig. 18 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (1, 3-10, 12-14), cărămizie (2, 15) și cenușie fină (11) din locuința L₁₆.

Fig. 18 Céramique grise grumeleuse (1, 3-10, 12-14), rouge-brique (2, 15) et grise fine (11) dans l'habitation L₁₆.

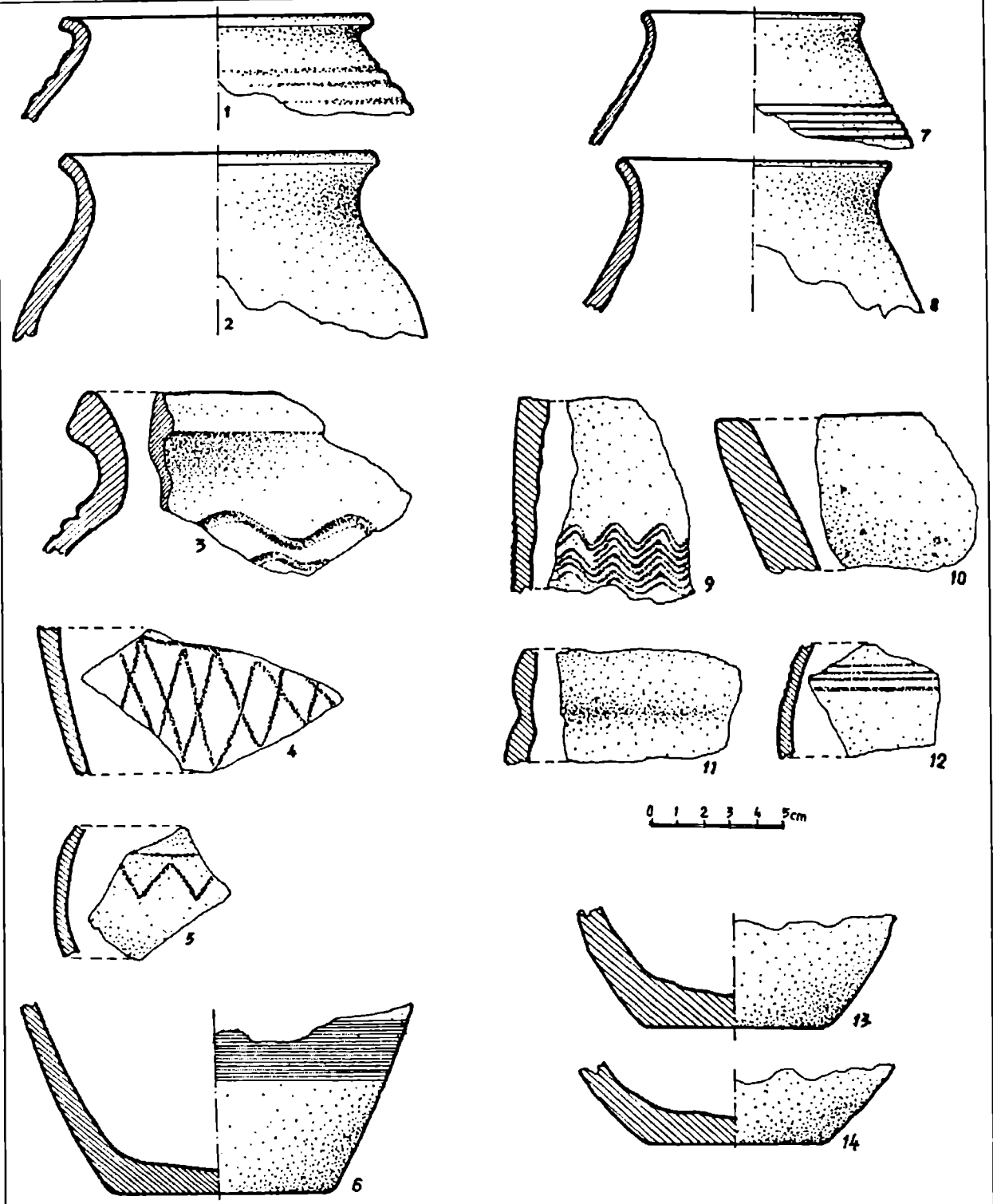

Fig. 19 Ceramică cenușie zgrunțuroasă și fină (4-5) din locuința L₁₇.

Fig. 19 Céramique grise grumeleuse et fine (4-5) dans l'habitation L₁₇.

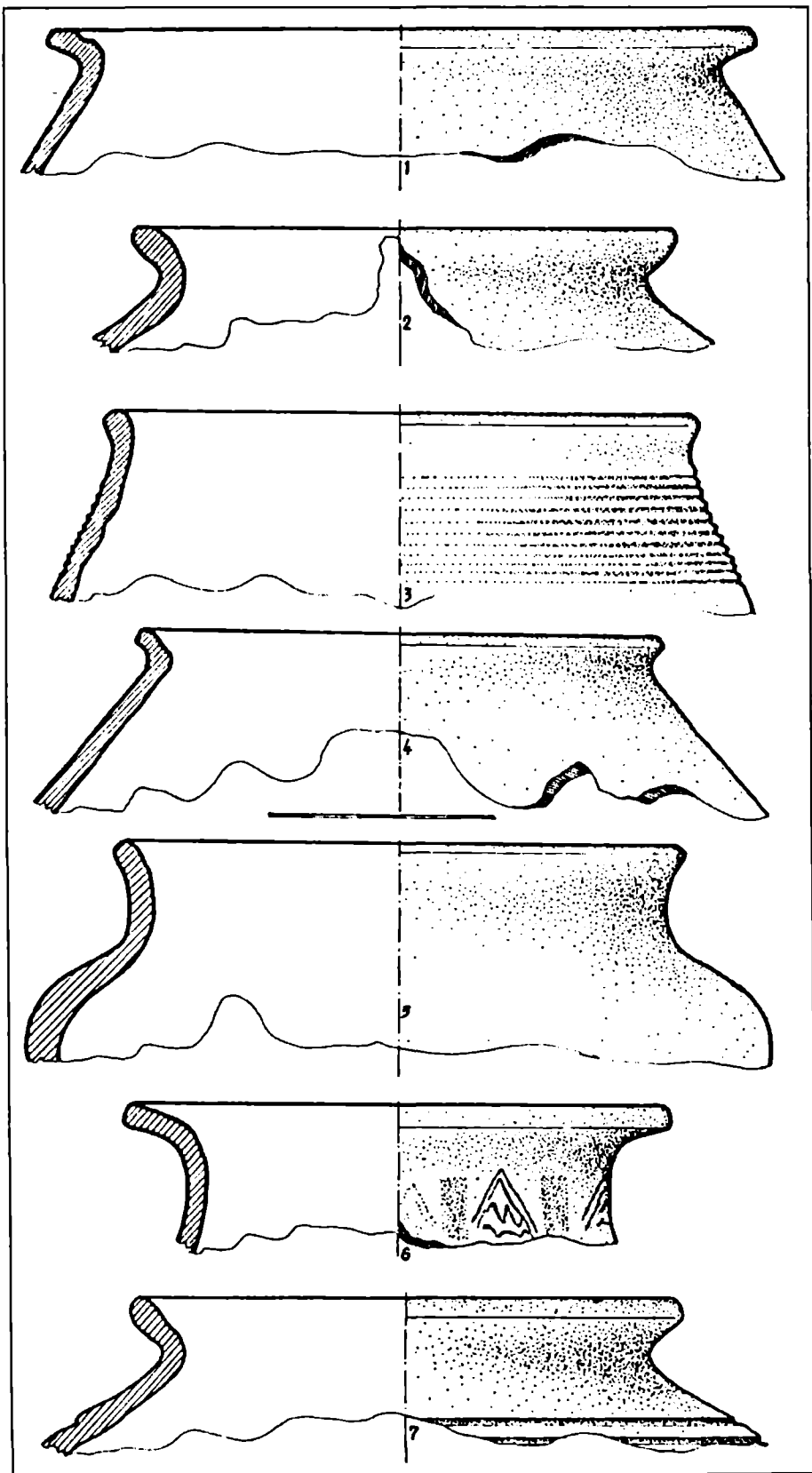

Fig. 20 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (1-4, 7), cenușiu-negricioasă fină lucrată la roată și ceramică cenușiu-negricioasă lucrată cu mâna din L₂₀.

Fig. 20 Céramique grise grumeleuse (1-4, 7), gris-noirâtre fine, travaillée à la roue et céramique gris-noirâtre travaillée à la main, dans L₂₀.

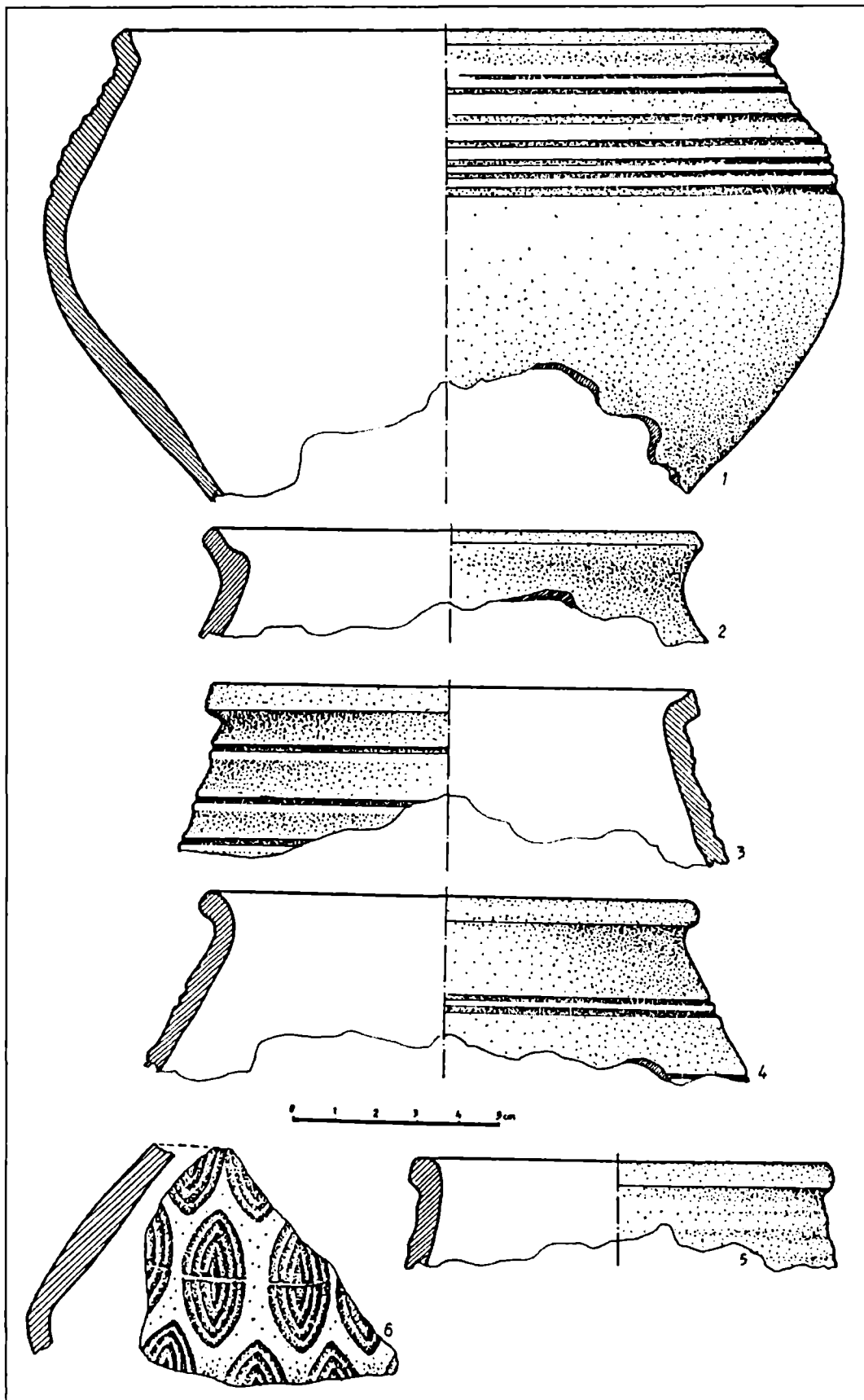

Fig. 21 Ceramică lucrată la roată din locuința L₂₁.

Fig. 21 Céramique travaillée à la roue dans l'habitation L₂₁.

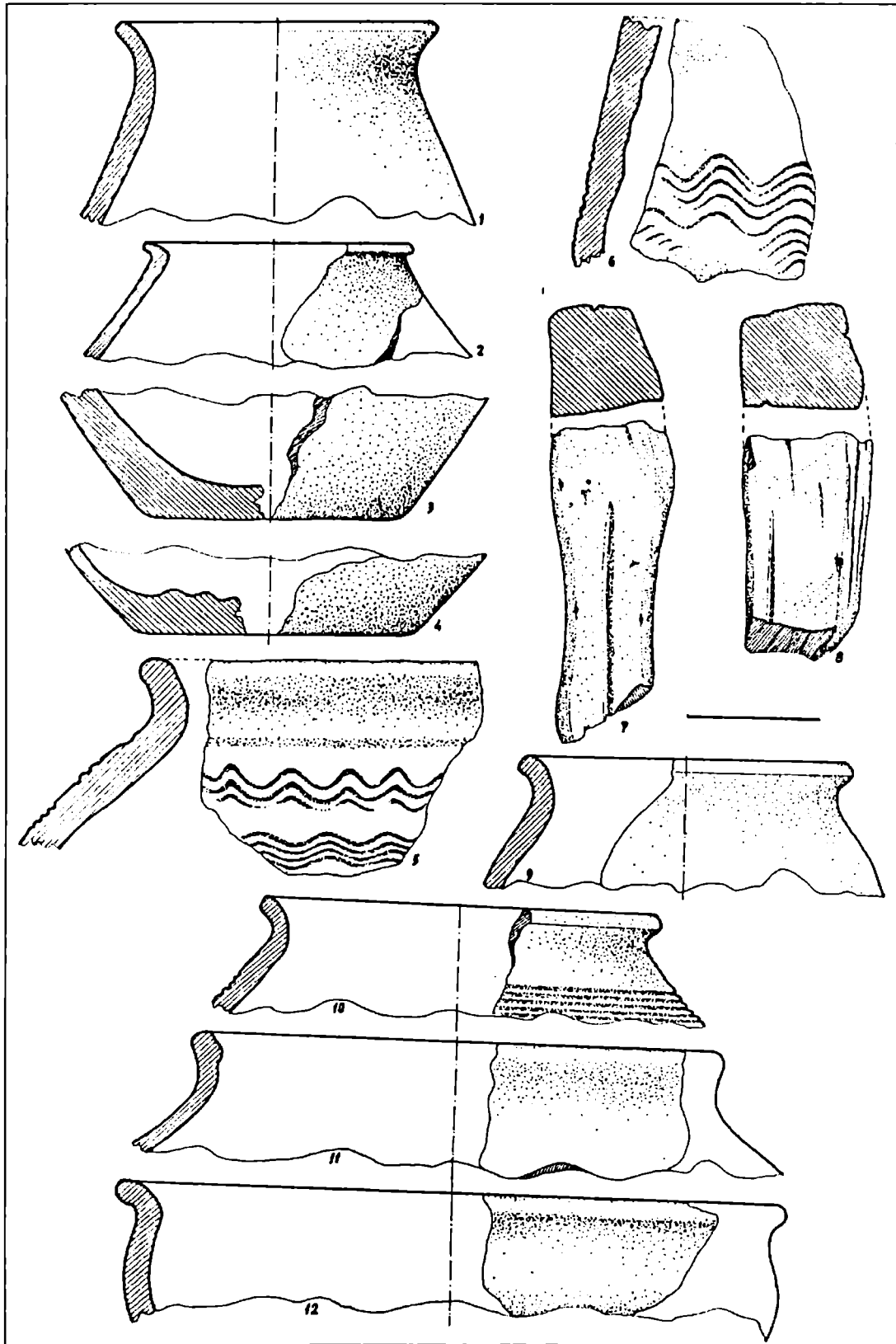

Fig. 22 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (2, 4, 6, 9-12) și cărămidie (1, 5) lucrată la roată și gresii (7-8) din locuința L₂₄.

Fig. 22 Céramique grise grumeleuse (2, 4, 6, 9-12) et rouge-brique (1, 5) travaillée à la roue, et grès (7-8) dans l'habitation L₂₄.

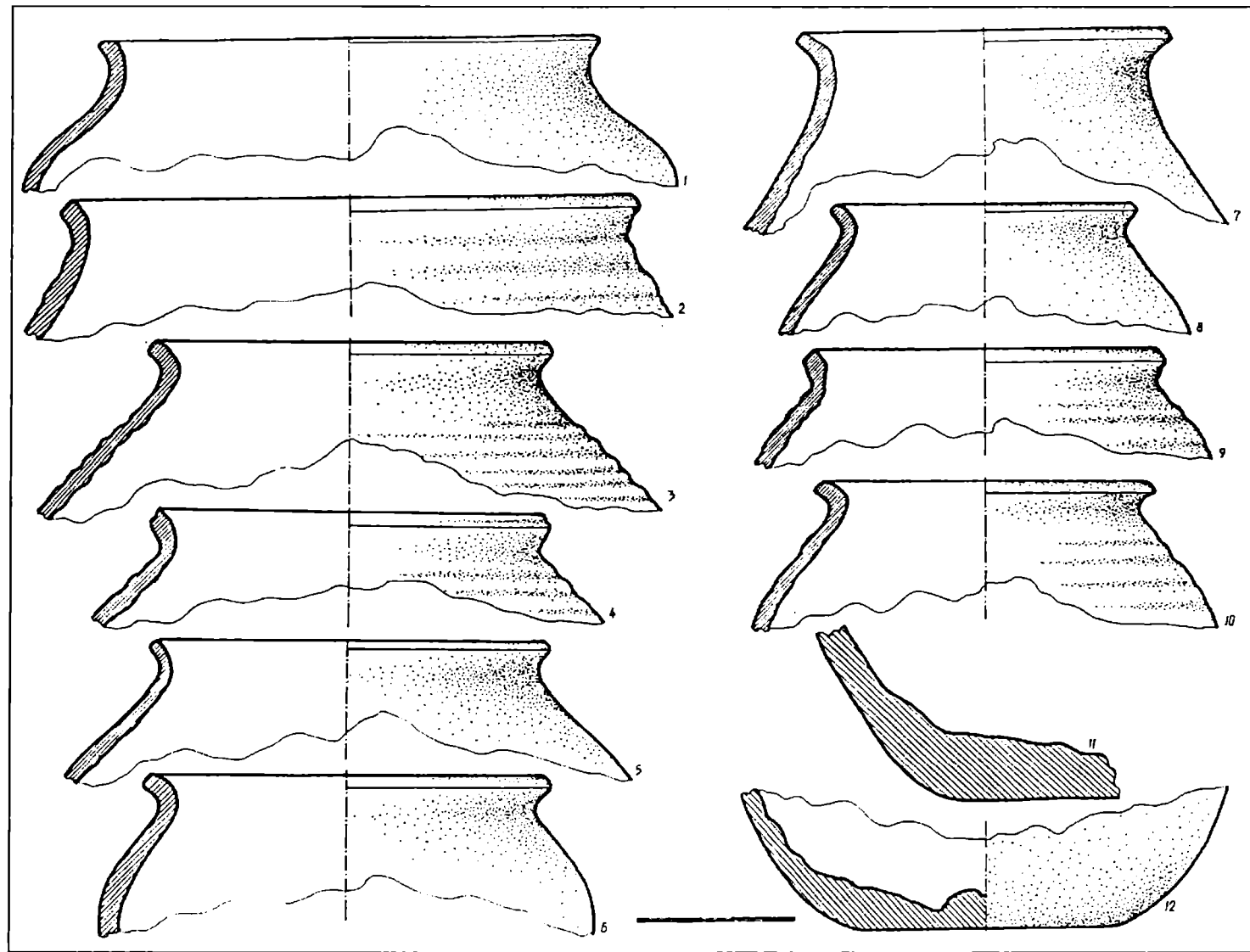

Fig. 23 Ceramică cenușie zgrunțuroasă lucrată la roată din L₂₅.

Fig. 23 Céramique grise grumelleuse travaillée à la roue dans l'habitation L₂₅.

<http://cimec.ro> / <http://complexulmuzealbh.ro>

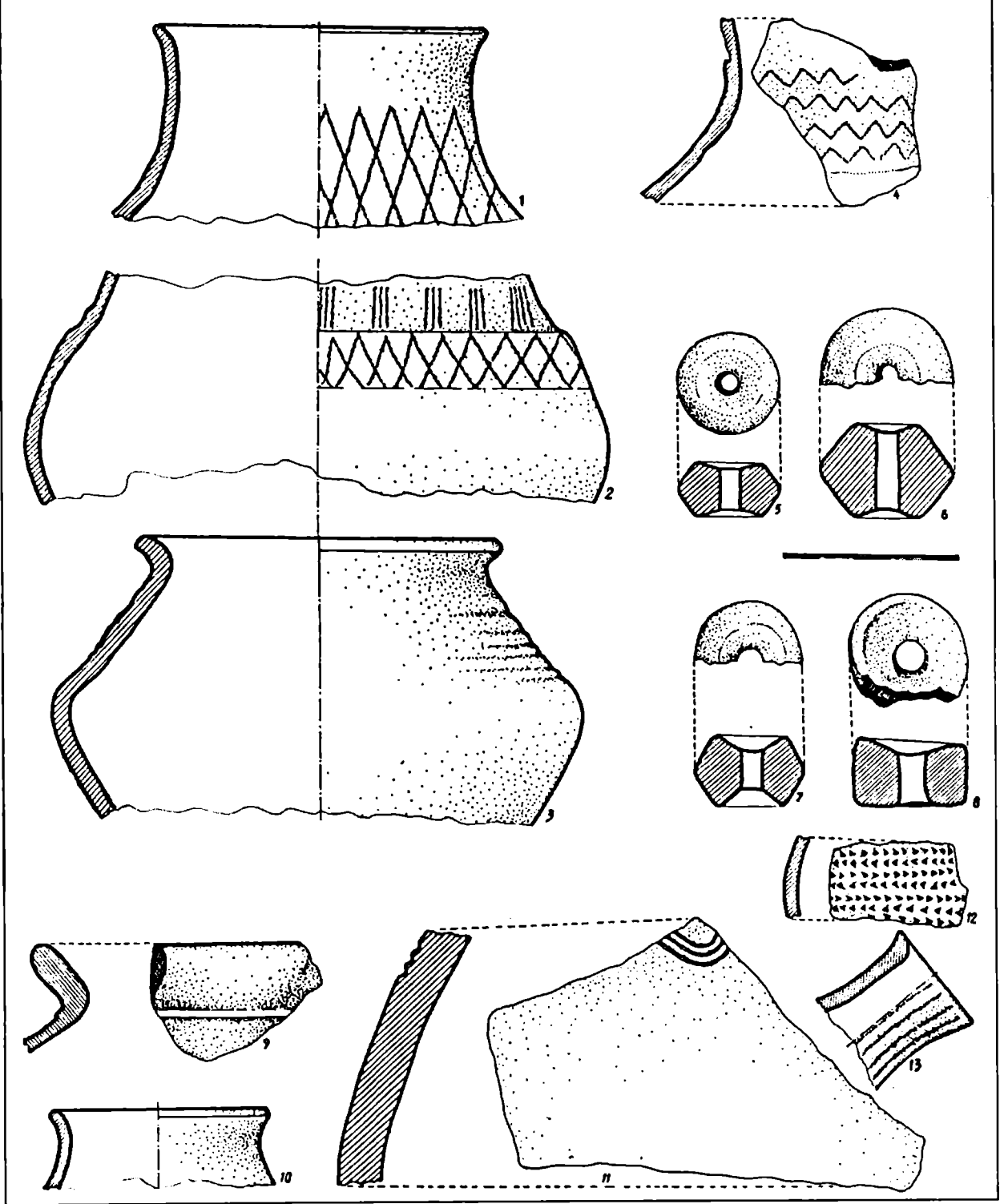

Fig. 24 Ceramică cenușie fină (1, 2, 4, 5-8, 12-13) și zgrunțuroasă (3, 9-11) din L₂₅ (1-3) și L₂₆ (4-13).
 Fig. 24 Céramique grise fine (1, 2, 4, 5-8, 12-13) et grumeleuse (3, 9-11) dans l'habitation L₂₅ (1-3) et L₂₆ (4-13).

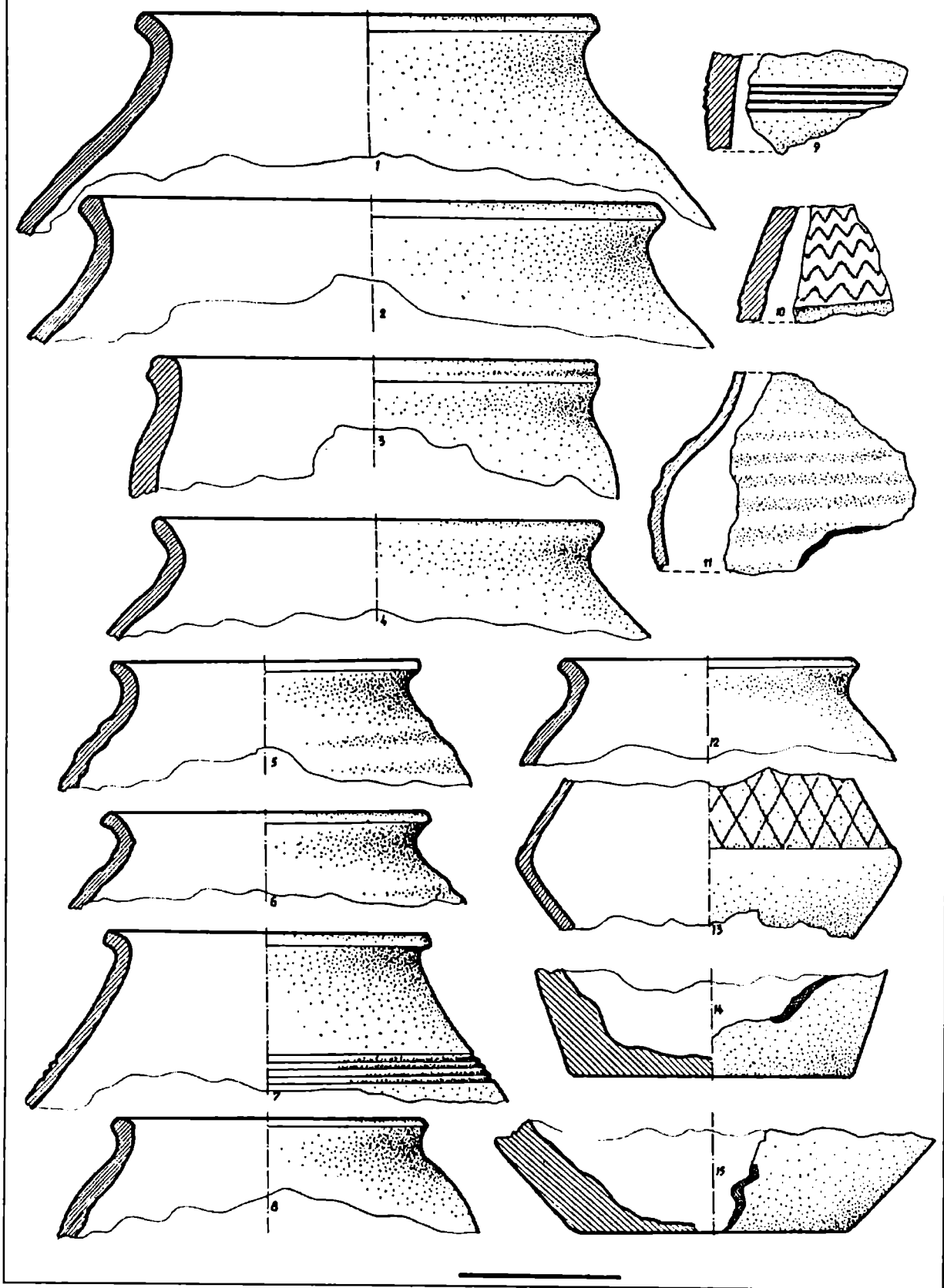

Fig. 25 Ceramică cenușie zgrunțuroasă (1-9), brun-negricioasă (11-12) și cenușie fină (10, 13) din locuința L₂₆.

Fig. 25 Céramique grise grumeleuse (1-9), brun-noirâtre (11-12) et grise fine (10, 13) dans l'habitation L₂₆.

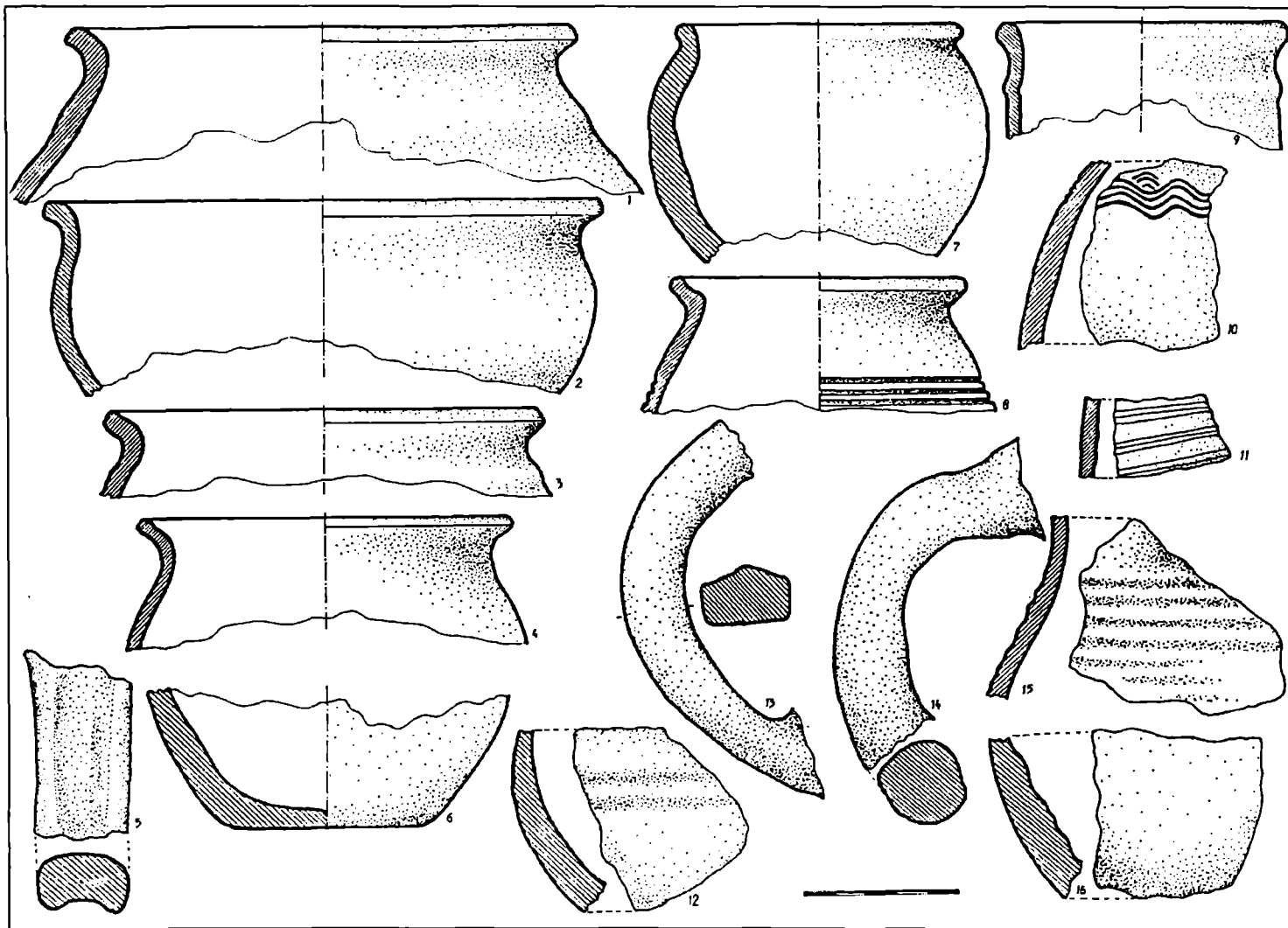
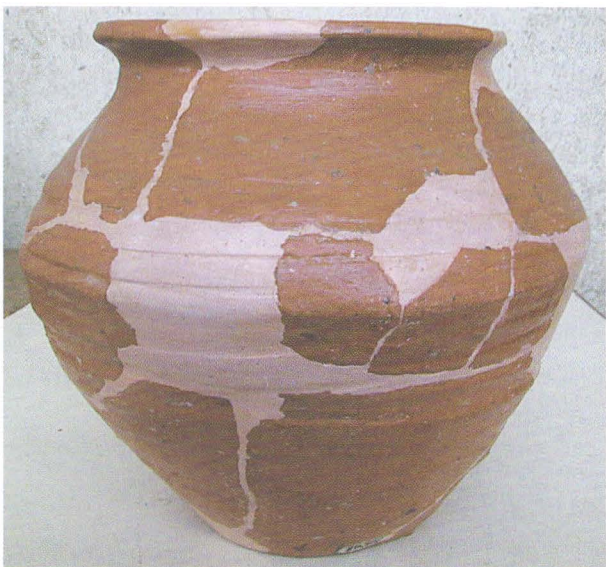
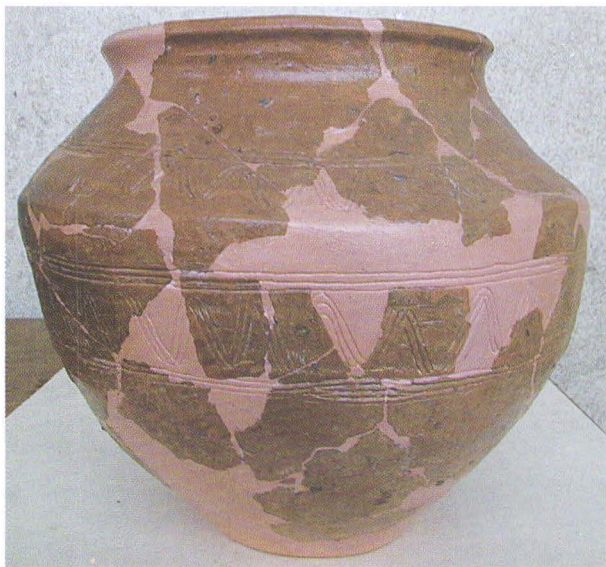
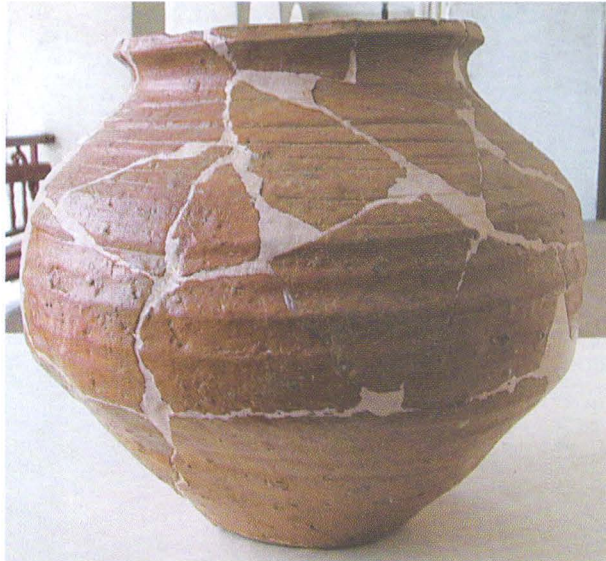
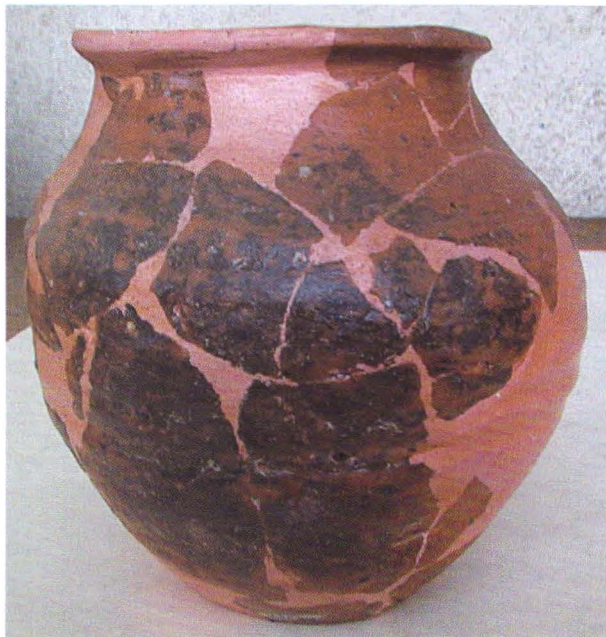
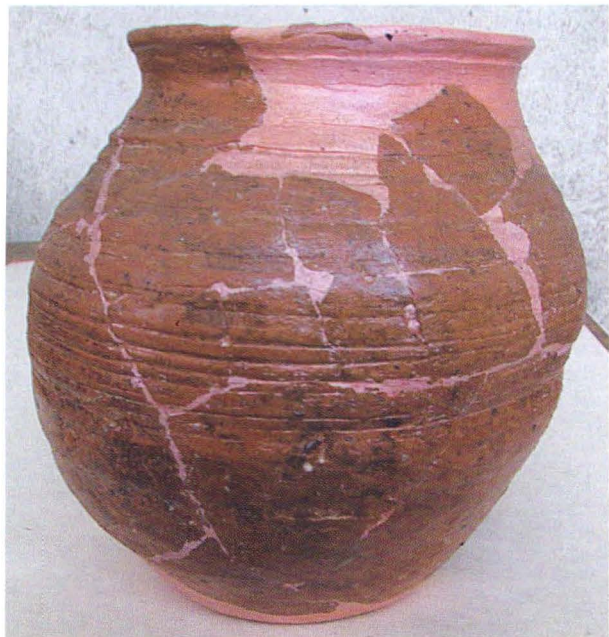

Fig. 26 Ceramică zgrunțuroasă lucrată la roată (1, 3-5, 8-11), cenușie fină (2, 12), brun-negricioase lucrate cu mână (13-14) și brun-negricioasă la roată (6, 7) din locuința L₂₇.

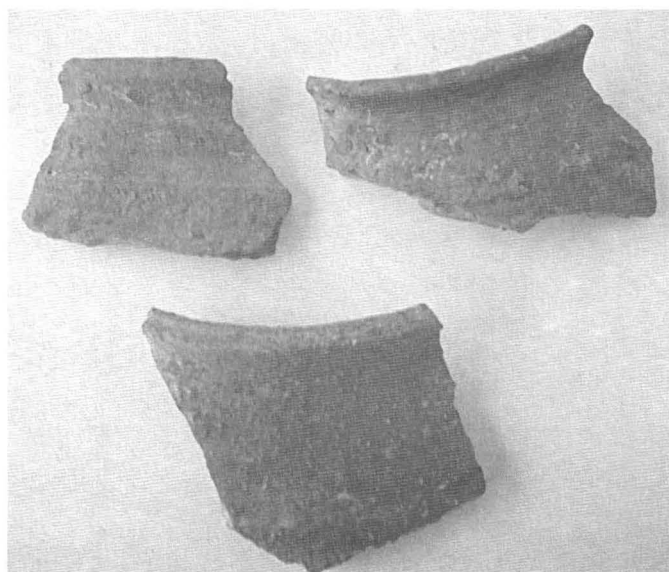
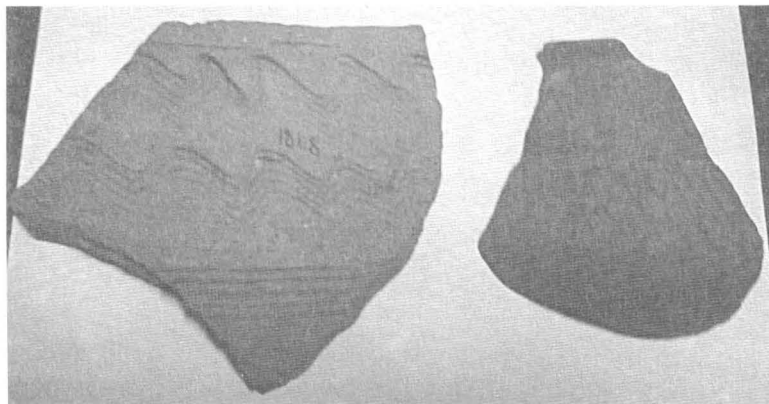
Fig. 26 Céramique grumeleuse travaillée à la roue (1, 3-5, 8-11), grise fine (2-12), brun-noirâtre, travaillée à la main (13-14) et brun-noirâtre, travaillée à la roue (6, 7) dans l'habitation L₂₇.

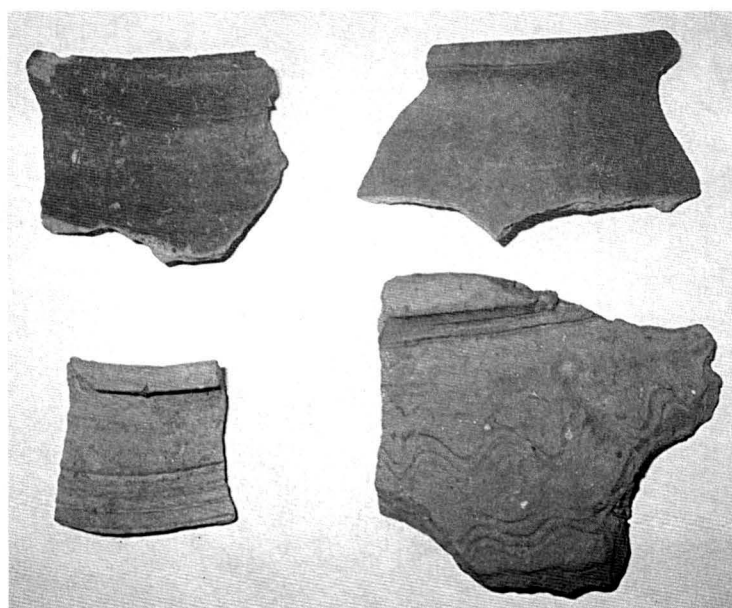
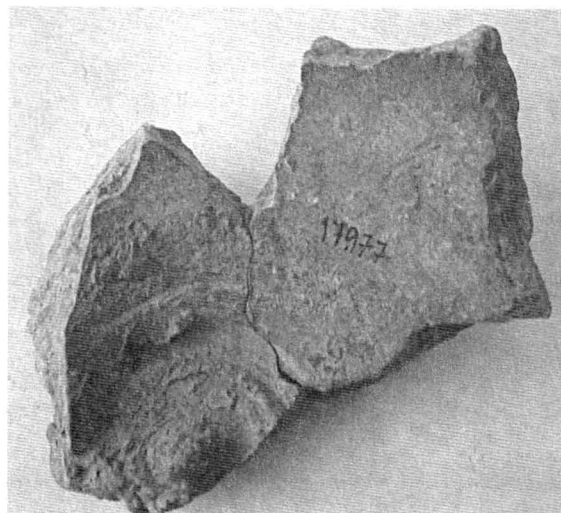
Pl. I

Pl. II

Pl. III

Pl. IV